Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 11 STUDENI 1937. GOD. V.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. pojedini brojevi Din 5'—

Upozorenje našim članovima!

Kako je iz oglasnog dijela vidljivo, uspjelo nam je u većem opsegu proširiti krug naših oglašivača iz redova onih zagrebačkih građana privrednika, koji i ako u jednom dijelu i nisu naši članovi, ali simpatiziraju sa radom našeg društva, i vođeni tim simpatijama potpomažu naš rad. — Ove simpatije naših privrednika mi veoma cijenimo, pa zato upozorujemo naše članove i molimo, da kod navedenih firma izvole nabavljati sve svoje potrebštine prema onoj:

Svoj k' svome! U tome će najbolje doći do izražaja duh organizacije i solidarnosti naših članova.

Zagrebčani!

Upisujte se u svoje društvo Zagrebčana!

Gradjani!

Pretplaćujte se na reviju »ZAGREB«

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 11. GOD. V. STUDENI 1937.

Markiza je umrla ...

Teatri su misteriozni hramovi — katedrale puni historijskih, savremenih, realnih, izmišljenih, vjerojatnih i nemogućih sjena iz svih epoha čovjekova života ...

Na onim čarobnim daskama pomiču autori, režiseri i glumci život ... fantaziju ... svijet ... Tamo se iznosi sve ono što se ikada zbilo, što se danas zbiva i što će se zbiti ... a i ono što se zbiva u pjesničkoj duši autora ...

Dobar teater je najviša forma umjetničkog stvaranja na kome djeluju ljudi... a koji ipak konačno postaju sjene ... svjetle sjene u kulturnoj historiji jednog naroda ...

Među najvelebnije sjene našeg hrvatskog teatra spada uz pozorničkog Augustusa Andriju Fijana i Njezina Umjetnička Jasnost Marija Ružička markiza Strozzi ...

I kada je za pola trećeg popodnevnog sata dana 28. rujna godine 1937. prestalo kucati jedno zlatno ... fanatično ... umjetničko srce i kada se na jednom bolničkom krevetu počelo kočiti tijelo žene ... naše dram-

ske heroine... banalna telefonska vijest koja je brujala gradom doprla je ponajprije u naš hram umjetnosti u Hrvatski teater...

I tada... oživjele su u onoj sablasnoj popodnevnoj tišini i tmini — u onoj tihoj pauzi teaterskog rada — sjene, mnogobrojne sjene iz raznih pozorničkih zbivanja... i ta naša Hrvatska kazališna katedrala na novo je oživjela...

I pred onaj velebni skup uzvišenih sjena stupio je dostojanstveno šekspirski ceremonijar i najavio u onoj svečanoj tišini:

— Markiza je umrla!... Markiza dolazi kao posljednja u onaj vječni život Bukovčevog zastora!... Markiza je od ovog časa sveta sjena naše Hrvatske kazališne katedrale!...

Tako se moralo zbivati — ako se doista nešto zbiva izvan ove naše banalne svakidašnjice —... Trublje trubača javile su se kao kraljevski signali... zazvonila su sva sakrivena zvona... zabrujali su najglasovitiji žalobni zborovi... a meštar Bukovac u svojoj preporodnoj viziji gledao je Gundulićevo prestolje, okruženo ljudima koji su u Hrvatskoj domaji stvorili nimbus i naroda i kulture... A nekadanji partner Velike Markize Adam Mandrović uvodio je Nju u onoj galantnoj pozi kao na svečanom zastoru i doveo ju na njezino mjesto... I u svom plemenitom patosu, — ako ima riječi poslije čovjekove smrti — uzviknu: »Sada si posve i vječno naša!«...

I toga časa stupila je svjetla sjena Markize Marije Ružičke Strozzi konačno, potpuno i vječno na stubište Hrvatskog Parnasa...

Svečane himne zabrujale su našom Thalijom, a naše velike sjene prošlosti shvatile su majestetični čas preselenja jedne velike umjetničke duše iz prolazne stvarnosti u eterične i vječne sfere naše kulturne historije...

Svršio je historijski događaj u kazališnoj katedrali moguće i posljednji među največima... a vani u onom živom Zagrebu život se i dalje banalno odvija toga tmurnog rujanskog dana... —

Neka je vječna spomen našoj Velikoj Markizi!...

KUMIČIĆ EUGEN

»SVE ZA OBRAZ — OBRAZ NI ZA ŠTO.«

Dana 17 listopada 1937 bio je Zagreb svjedokom velike hrvatske narodne svečanosti. Otkriven je spomenik Eugenu Kumičiću, hrvatskom književniku i političaru.

Već nakon Kumičićeve smrti, (umro je 13 svibnja 1904), osnovan je odbor za podignuće spomenika Kumičiću. Odboru je bio pretsjednik zubar

Spomenik Eugenu Kumičiću

dr. Ante Pavelić. »Hrvatsko Pravo« od 19 svibnja 1904 priopćuje, da je za Kumičićev spomenik stiglo 7 kruna 70 fil. Kao prvi koji je darovao 5 K naveden je Dragutin Marchesi, mnogogodišnji Kumičićev brijač i dobar prijatelj. Sabiranje nastavilo se s lijepim uspjehom, a kao sabiračice osobito su marne bile gdje: Ružica Posilović, Jelka Peršić i Dora Frank. Zaoštrene političke prilike u tadanjoj stranci prava, našle su odjeka i u sabirnom odboru, uslijed čega bude izabran novi odbor sa pretsjednikom odvjetnikom dr. Aleksandrom Horvatom, dok je potpretsjednikom bio dr. Iso Kršnjavi, a tajnikom još i danas živući prof. dr. Karlo Bošnjak. Sabrana je još prije rata lijepa svota od 39.000 kruna, koja je uložena u razne novčane zavode. Ipak se izradbi spomenika nije pristupilo, već je sabirni odbor predao uložne knjižice Gradskom poglavarstvu na čuvanje do boljih vremena.

Godine 1935 odlučilo je naše agilno i rodoljubno društvo »Hrvatska Žena« nastaviti rad oko postave Kumičićeva spomenika. »Hrvatska Žena« obratila se na svoje podružnice u sjevernoj Americi, a naše amerikanske Hrvatice najpripravnije su se odazvale te sabrale i odaslale novčanih priloga u iznosu od 28.000 dinara. Sada se je moglo pristupiti konačno ostvarenju spomenika. Na molbu prof. dra. Karla Bošnjaka doznačilo je Grad-

sko poglavarstvo »Hrvatskoj Ženi« uložnicu »Prve Hrvatske štedionice«, koja je usljed ukamaćenja narasla na preko 19.000 dinara.

Izradba spomenika povjerena je našem hrvatskom umjetniku Franu Kršiniću, koji je svoju zadaću doista s vanrednim uspjehom dovršio. Podnožje spomenika lijepo je izradio zagrebački klesarski i kiparski poduzetnik Jaroslav Streha iz kastavskog mramora. Kastavski mramor upotrebljen je naročito zato, da se time manifestira Kumičićeva uža domovina Istra, koja na žalost kod ostvarenja toga patriotskog rada nije mogla sudjelovati.

Proslava otkrića spomenika obavljena je u nedjelju 17 listopada. Oko 9 sati sakupili su se učesnici proslave kod zgrade bivšeg »Hrvatskog Sokola«. U povorci krenuli su u Prvostolnu crkvu, gdje je zagrebački biskup dr. Salis-Sevis uz veliku asistenciju odslužio svečanu misu. Zatim su krenuli učesnici u povorci pred zgradu srednjih škola na Wilsonovom trgu, gdje je spomenik postavljen. Pretsjednica društva »Hrvatska Žena« gdja. Jelisava Horvat patriotskim prigodnim govorom otkrije spomenik Eugena Kumičića, te ga preda prisutnom pretstavniku gradske općine, potpretsjedniku Teodoru Kaufmanu na čuvanje. Potpretsjednik Kaufman primio je spomenik i tim povodom izrekao prigodan govor. Sada su Hrv. pjev. društva »Zvonimir«, »Sloboda« i »Zagreb« odpjevala svečanu himnu, koju je za tu zgodu spjevao i skladao g. prof. R. Matz.

Zatim je u ime društva »Hrvatskih Književnika« govorio dr. Nikola Andrić opisavši Kumičićev književni rad. Od danas još živućih političkih prijatelja i pristaša Stranke prava govorio je dr. Vladimir Prebeg, ocrtavši Kumičićev politički rad. Prekrasnim patriotskim govorom pretsjednik »Matice Hrvatske« prof. Lukas sjetio se Kumičića kao hrv. političara i književnika. U ime Kumičićeve uže domovine Istre govorio je g. Ernest Radetić, položivši na spomenik kiticu zelena bosiljka, koji je izrasao na kamenju otrgnute nam Istre. U ime »Društva Zagrepčana« govorio je pretsjednik dr. Tomo Cuculić. On je naročito istaknuo, kako nas boli što ne možemo Kumičiću postaviti spomen ploču na njegovu rodnu kuću u Istri. Zato je Zagrepčanima tim draže što smo Kumičićev spomenik postavili u Zagrebu, koji mu postade drugim domom. Zagreb mu je u svojoj grudi dao i mjesto vječnog počinka. Dr. Janko Šimrak govorio je u ime Hrvata iz Žumberka. Iza ovih govora otpjevana je himna »Lijepa naša domovina«.

U 1 sat poslije podne bio je zajednički objed u Gradskom podrumu. Prisustvovalo je oko 250 osoba. Vidili smo društva »Hrvatske Žene« iz Karlovca, Siska, Petrinje i Osijeka, Doboja, Đakova, Valpova, Virovitice, Varaždina, Ludbrega, Vukovara, Vrbovske i Delnica. Nadalje su objedu prisustvovali pretstavnici zagrebačkih kulturnih društava. Pretsjednica gdja. Jelisava Horvat pozdravila je prisutne i za stoloravnatelja imeno-

vala dra. Karla Bošnjaka, vjernog prijatelja nama nezaboravnog Kumičića. U ime »Hrvatske Žene« izrekla je zdravicu društvena tajnica gdja. Danica Hoch. Dr. Bošnjak govorio je o značenju današnje Kumičićeve proslave. Iza toga je dr. Šimrak pročitao brzojavne pozdrave, a sveučilištarac Petričević govorio je u ime sveučilišne omladine. Starina pop Stipe pl. Vučetić govorio je o nekadanjem zajedničkom političkom i saborskom radu sa Kumičićem.

Kako grad Zagreb službeno na objedu nije bio zastupan, to je u ime Zagrepčana prisutne pozdravio Ivan Ulčnik, potpretsjednik »Društva Zagrepčana«. U ime hrvatskog Sveučilišta progovorio je rektor dr. Edo Lovrić. G. Većeslav Zrnc, tajnik Kola govorio je u ime pjevača i predao sinu dru. Đuri Kumičiću skladbu, koju je profesor Matz uglazbio u čast ove slave, a posvetio ju gdji Mariji Kumičić. Dr. Đuro Kumičić zahvaljuje se u ime obitelji Kumičić svima koji su sudjelovali ovoj slavi, te oduševljeno govori o hrvatskom pravaštvu. Konačno je govorio dr. Arzen Pozaić u ime Zlatarčana.

Nakon objeda zaputili su se prisutni u kazalište, gdje je bila svečana Akademija. Orkestar »Merkura« izveo je pod vrsnim ravnanjem g. Miše Mihokovića Zajčevu uvertiru opere »Zrinjski«. Istranin g. Ernest Radetić govorio je o Kumičićevom kulturno-političkom i narodnom radu. Veliki zbor hrvatskog pjevačkog društva »Zvonimir« odpjevao je »Zrinsko-Frankopansku« i Novakovu »Hrvatskoj«, a završio Matzovom svečanom prigodnicom u čast Kumičića. Ravnatelj drame g. Dubravko Dujšin pročitao je odlomak iz Kumičićeva romana »Kraljica Lepa« — Smrt Petra Svačića. Zatim je prikazivan četvrti čin iz drame »Kraljica Lepa« ili »Propast kraljeva hrvatske krvi«, u veoma dobroj izvedbi glumaca »Matice Hrvatskih Kazališnih Dobrovoljaca«. Popratnu glazbu uskladbio je prof. Rudolf Matz.

Drugi dan t. j. u ponedjeljak odslužene su zadušnice u Kapeli na Mirogoju, po časnom ocu Metodu od svetožaverskih Franjevaca, koji je sa časnim oo. Gabrijelom i Šimom, na Kumičićevu grobu obavio svečano odriješenje, nakon kojega je g. prof. Kerubin Šegvić održao spomen slovo i sve prisutno članstvo »Hrvatske Žene« ganuo do suza.

*

Sada ćemo u kratko donijeti životopis Eugena Kumičića, koji smo u glavnom crpili iz »Hrvatskog Prava«, koje je prigodom Kumičićeve smrti god. 1904 o njemu donijelo niz lijepih članaka i uspomena.

Eugen Kumičić rodio se 11 siječnja 1850 u čisto hrvatskom gradiću Berseču u Istri (kotar Volosko). Kumičićev otac Tomo bio je u mladosti pomorac, a kasnije trgovac. Majka Marija potječe od porodice Filipaš.

Osnovnu školu svršio je Kumičić u rodnom mjestu. Hrvatsku gimnaziju polazio je najprije na Rijeci, zatim talijansku u Zadru i Kopru. Naučiv talijanski jezik vratio se opet na Rijeku, gdje je maturirao odličnim uspjehom.

Koncem 1870 pođe na Sveučilište u Prag, zatim u Beč. Učio je zemljopis, povijest i filozofiju. Htio je postati liječnikom, dok je želja roditelja bila, da bude svećenik, ali sudbina mu je odredila da krene drugim putem. Svršivši filozofski fakultet pošao je u Poreč, (u Istri), da dobije mjesto na kojoj gimnaziji. Ondašnji nadzornik srednjih škola, po uvjerenju talijanaš, otpremi ga sa riječima: »Gimnaziju ste svršili na Rijeci! Ne trebamo Hrvata!« Nakon te neugodne upadice u Poreču, dobio je mjesto na velikoj gimnaziji u Splitu. Uto dođe vrijeme za vojsku. Kao jednogodišnji dobrovoljac služio je kod zagrebačke domaće 53 pukovnije. Poslije vojske Kumičić je proveo dvije godine u Parizu i u Italiji, radi više naobrazbe. Konačno je opet došao na bečko sveučilište, da položi strogi ispit za francusku i romansku književnost.

God. 1878 u okupaciji Bosne sudjelovao je u nekim bitkama, a bio je takodjer »brigadni tumač« za dalmatinski, bosanski, slovenski jezik«. Doživljaje iz okupacije Bosne opisao je Kumičić u djelu »Pod puškom«. U okupaciji zadobio se kostobolje koju je kasnije u Krapinskim toplicama liječio.

God. 1878 pozvan bijaše Kumičić u Zagreb gdje je bez prethodne molbe u mjesecu rujnu namješten na velikoj realci na Griču, gdje je predavao hrvatski, francuski i filozofiju.

Eugen Kumičić, koji po svojoj naravi a još više po pozivu, nije mogao da podnaša činovnički život i zapt, koji mu je ograničavao slobodu misli i govora, napustio je 1883 službu, i posvetio se slobodnom zvanju književnosti i politici. Kumičić je već prije pisao u pravaškim novinama.

God. 1882 oženi se u Varaždinu sa Marijom kćerkom posjednika i gradjana Gjure Maršića. Tom zgodom upozna se u Varaždinu sa nekim uglednim gradjanima, koji ga nagovore da kod izbora za hrvatski Sabor u Varaždinu kandidira. I doista Kumičić bude god. 1884 izabran na programu Stranke prava protiv ministra Imre pl. Josipovića. Kumičićev izbor Sabor nije ovjerovio s razloga, što je rođen u Istri i kao takav nije ugarsko-hrvatski državljanin, već austrijski. Hrvatsko državljanstvo stekao je Kumičić već položenom prisegom za učitelja na velikoj realci, ali preko toga su službeni organi jednostavno prešli.

Na sjednici Gradskog zastupstva 19 prosinca 1884 bude Kumičić primljen za građanina grada Zagreba, ali Hrvatska vlada dokinula je taj zaključak, jer da Kumičić nema hrvatskog državljanstva i nije posjednik nekretnina. Kad je konačno stekao hrvatsko državljanstvo, podijeli mu Gradsko zastupstvo na sjednici 27 siječnja 1885 zagrebačku zavičajnost,

a 20 ožujka 1885 bude izabran jednoglasno zagrebačkim gradjanom, u dokaz čega izručena mu je umjetnički izrađena povelja slijedećeg sadržaja:

»Zastupstvo slobodnoga i Kraljevskoga glavnoga grada Zagreba vjekovite uspomene radi, daje ovim na znanje svima, kojih se tiče ili bi se u buduće ticati moglo, da je u javnoj skupštini, držanoj dne 13 i slijedećih dana mjeseca ožujka 1885, jednoglasno stvorenim zaključkom poglavitoga gospodina Eugena Kumičića, hrvatskog književnika, na njegovu molbu imenovalo za građanina slobodnoga i kraljevskog glavnog grada Zagreba i to obzirom na njegove literarne zasluge uz oprost pristojba podijelio mu time sva prava pripadajuća građaninu i sve užitke i pogodnosti ustanovljene naročito za građane ovoga grada. Ovaj čin ubilježuje se u građansku knjigu a za dokaz toga izdaje se novoimenovanom građaninu ovaj građanski list.

U Zagrebu 27 ožujka 1885.

Grad. načelnik
Dr. Hoffmann v. r.

Grad. zastupnici:
Crnadak, Dane Rašić v. r.

U naknadnom izboru u Varaždinu bude Kumičić opet izabran narodnim zastupnikom. U narednim saborskim razdobljima službeni su organi učinili svoje, pa Kumičić nije bio izabiran sve do god. 1893, kada je bio ponovno izabran narodnim zastupnikom u Brodu na Savi. Saborskim članom bio je do 1897. Godinu dana prije smrti (1903) izabran je narodnim zastupnikom u Zlataru, jednoglasno.

Eugen Kumičić radio je i oko napredka grada Zagreba te je prigodom gradskih izbora na 9 kolovoza 1892 u 3 izborništvu I kotara izabran sa 716 glasova gradskim zastupnikom. Ovu čast obnašao je do 1895 g. kada se radi velikog zaposlenja na književnom i političkom polju nije mogao više baviti komunalnim poslovima.

Kumičić napisao je prvo svoje djelo »Slučaj« 1874 u Splitu, a štampao ga u »Slobodi« istom god. 1879. Prve svoje radove potpisivao je pseudonimom »Jenio Sisolski«. Ovo ime potječe od tuda, jer se je rodio pod brdom Sisol, a u rodnom mjestu zvali su ga Jenio (što dolazi od talijanskog Eugenio).

Kumičić je surađivao u glavnim hrvatskim časopisima. Od njegovih djela navest ćemo poznatija: »Jelkin bosiljak«, »Začuđeni svatovi«, »Olga i Lina«, »Gospođa Sabina«, »Preko Mora«, »Urota Zrinsko-Frankopanska«, Historijska drama »Petar Zrinski«, veliki historijski roman »Kraljica Lepa«, historička rasprava »Petar Zrinski, Krsto Frankopan, i njihovi klevetnici«. Njegovo najveće i najznamenitije djelo »Urota Zrinsko-Frankopanska« izašla je u tjedniku »Dom i svijet«, a kasnije je izdana kao knjiga.

Kumičić u svim svojim djelima u glavnom prikazuje život i patnje svoga zavičaja, borbu hrvatskog naroda u Istri, te savremeni život u Zagrebu i Hrvatskoj. Nekoja njegova djela prevedena su na češki, poljski i njemački jezik. Kumičić je mnogo prevađao iz francuskog, talijanskog i španjolskog jezika. Saborski njegovi govori štampani su neki u posebnim knjižicama.

Mi Zagrepčani možemo s ponosom reći da je Istranin Kumičić tako zavolio Zagreb, da je postao pravi Zagrepčanin. On je Zagreb veoma volio, a kako i ne bi, kada mu Zagreb bijaše drugi dom. Poznavao je Zagreb sa njegovih dobrih i slabih strana. On je to dokazao i u nekojim romanima, gdje je tadanji zagrebački društveni život doista vjerno prikazao.

O Kumičiću kao političaru možemo ustvrditi, da po moralnoj vrijednosti i čeličnom karakteru stoji uz bok svoga učitelja dra. Ante Starčevića. Kumičić je beskompromisan Hrvat, najstalniji sljedbenik Starčevića, nikada se nije ni pred kim sagnuo, već je jedino služio svome Hrvatskom Narodu. Zanimivo je, da »Obzor« koji prigodom Kumičićeve smrti (1904) pohvalno ističe njegov književnički rad; glede političkog rada piše, da je Kumičić bio suviše idealista, tvrdoglav, te da se nije znao politički prilagođivati. Danas vidimo, da je Kumičićeva »tvrdoglavost« i političko »neprilagođivanje« najbolji putokaz sreći i blagostanju Hrvatskog Naroda. Svečanost otkrića Kumičićeva spomenika u tom nas je potkrijepila!...

Eugen Kumičić je podulje poboljevao od kostobolje. Bolest je napredovala i izmučenog Kumičića konačno shrvala tako te je dana 13 svibnja 1904 u 4 i pol sati u jutro ispustio svoju plemenitu dušu. Umro je u Palmotićevoj ulici 17a.

*

Na 15 svibnja poslije podne bio je Kumičićev sprovod iz kuće žalosti. Kod tog sprovoda sudjelovao je gotovo cijeli Zagreb. Politički istomišljenici, protivnici, čitači njegovih nebrojenih djela, sve se je našlo na okupu, da iskaže počast jednom od zagrebačkih Hrvata, koji je umro kao pravi — čovjek. Sprovod je vodio župnik sv. Marka dr. Boroša. Kod kuće oprostio se sa Kumičićem dr. Mile Starčević. Uz lijes stupahu sveučilištarci u gali, a kraj njih po četiri seljačka momka. Na sprovodu bili su gradski načelnik Adolf Mošinski, pjesnik Ilirac Ivan vitez Trnski, gradski senator Đuro Deželić, vladin savjetnik i književnik J. E. Tomić. Književnici: Ljuba Babić-Gjalski, dr. August Harambašić, Vjekoslav Klaić; zatim dr. Milan Amruš. Od kazališta Adam Mandrović, Nikola Fijan i dr. Nikola Andrić. Od ovdje navedenih još je danas jedini živ dr. Nikola Andrić, koji je Eugenu Kumičiću iskazao još jednoć počast, prigodom otkrića njegova spomenika.

Pred crkvom Sv. Ivana u Novoj Vesi odpjevala je »Sloga« Kolanderovu »Tužaljku«, a nad grobom odpjevala je »Sloboda« Zajčevu tužaljku »Nad Grobom«. U ime stranke prava oprostio se sa Kumičićem dr. Josip Frank, a u ime zlatarskog kotara dr. Aleksander Horvat, dok je u ime Društva hrvatskih književnika govorio dr. Milan Ogrizović. U ime zagrebačkih građana oprostio se sa Eugenom Kumičićem gradski zastupnik Pajo Gašparović.

Na Kumičićevom grobu postavila mu je vjerna obitelj spomenik sa pokojnikovom bistom, koju je izradio još za njegova života 1902 godine njegov veliki prijatelj i štovalac umjetnik Ivan Rendić.

Gradsko zastupstvo odalo je također počast ovome velikom sinu Hrvatskoga Naroda imenovavši na sjednici od 2 kolovoza 1909 tadanju ulicu br. 41, (koja je spajala tadanji Starčevićev, današnji Svačićev trg, sa Mihanovićevom ulicom), ime: »Ulica Eugena Kumičića«.

U historiji Hrvatskoga Naroda pored ostalih svijetlih likova ostat će zlatnim slovima upisano ime tog velikog i čestitog sina za sva vremena.

Novoveščan.

ZAR JE DOISTA UGROŽENO ZNAČENJE ZAGREBA KAO PRIVREDNOG SREDIŠTA?

U »Stuttgarter Neues Tagblatt« opisao je neki Dr. Sven Schacht, u broju od 24. IX. 1937. dojmove sa prvog beogradskog jesenskog sajma, gdje uz mnoge pozitivne tvrdnje o tom sajmu, koji se nalazi samo nekoliko minuta od gradskog centra, iznosi i nekoliko tvrdnja koje su naročito zanimive za Zagreb i čitavu našu hrvatsku privredu.

Iako nam nije pisac poznat ne smijemo zaboraviti da su njegovi dojmovi dobili široki publicitet i da mogu tim više sugestivno djelovati na njemačku javnost, jer su i svi ostali dopisnici njemačkih novina iz Beograda pisali slično.

Donosimo odlomke iz spomenutog članka u prevodu na razmišljanje svim našim pozvanim faktorima, svim Zagrepčanima i čitavoj hrvatskoj privredi:

»... Za spoznaju da je Jugoslavija bogata zemlja djelovali su do sada sajmovi (Messen) u Ljubljani i Zagrebu samo kao provodići (bahnbrechend), dok je tu spoznaju jasno utvrdio tek novi beogradski veliki sajam (Grossmesse!). Težište gospodarske i financijalne snage kraljevine preneseno je izgradnjom beogradskog sajma u prestolnicu i s tom činjenicom treba u buduće računati. Jedna temeljna istina dobila je svoje prirodno riješenje otvaranjem Beogradskog Sajma, a ta je, da vodeni put Dunava pruža daleko po-

voljnije uslove za razvitak jednog sajma nego na primjer periferijski »željeznički sajmovi« u Ljubljani i Zagrebu. Tako će u trgovačkim odnosima izmedju Njemačke i Jugoslavije Beograd i u svojoj novoj važnosti kao sajamski grad igrati još znatniju ulogu nego do sada.

... Beograd ima već danas gospodarsko vodstvo za čitavu Jugoslaviju i kao najpodesnije mjesto za razašiljanje robe, jer rasporedjuje robu koja dolazi vodenim putem, dalje prema Zagrebu i Ljubljani«.

Po najstarijim zapiscima znamo, da je već godine 1.093. kralj Ladislav utemeljio zagrebačku biskupiju. Takove visoke crkvene ustanove bile su uvijek osnivane u nekom znatnom naselju i zato je opravdana historičarska tvrdnja, da je naseobina na mjestu današnjeg Zagreba (njegovog najstarijeg dijela!) i prije biskupske rezidencije bila od znatnije važnosti.

Tu tvrdnju potvrdjuje i historijska istina iz rimskih vremena, jer su pronicavi Rimljani 20 km od današnjeg Zagreba osnovali grad Andantoniju, koji je u prvim stoljećima nakon Krista neobično procvao i bio od zamašitog vojničkog i trgovačkog značenja za tadanje rimsko carstvo.

Historijski su nam poznate sve one strašne osvajalačke invazije i pošasti koje su harale tim krajem, ali to je naselje nakon svake propasti ponovno procvalo i uvijek pronašlo mogućnosti za svoju egzistenciju, pa i za svoje proširivanje.

Takova vitalna snaga jedne naseobine može se u ekonomskom pogledu protumačiti jedinim ispravnim tumačenjem — geografskim položajem. Položajem, koji je prirodno dominantan u velikom krugu i koji opet tom krugu daje preradjene produkte njegovog rada.

Takovo ekonomsko središte bio je Zagreb u najstarija vremena još za doba kolnih puteva i danas nam geografska karta prometne mreže pokazuje da je baš samo to mjesto imalo preduvjete za svoj kasniji osamsto i više godišnji razvitak.

Zaštićen medvedničkim masivom Zagrebačke gore i omeđen od turopoljskih nizina rijekom Savom Zagreb je ležao u strategijski zavidnom položaju, privlačio je sve one vrijedne i radine elemente, koji su za odvijanje svojih poslova trebali sigurno zaledje. Tu su se uz biskupa i njegov Kaptol počeli sakupljati i ostali svjetovni velikaši svog vremena, njihovi su dvorci i kurije osjećali sve veće potrebe za svoja zidanja i unutarnja uredjenja, iz susjednih zemalja dolazili su vješti meštri i trgovci, kojima je procvat Zagreba postao dobra i sigurna egzistencija, domaći mladići su učili njihove zanate, uzimali njihove kćeri za žene i tako isprepleteno rodbinskim vezama stvorili su tip zagrebačkog privrednika i gradjanina.

Stvorili su najčeličniji stalež, jer privreda nikad ne miruje. Ona u mirnim vremenima služi sretnom životu a za tmurnih i ratnih dana još i više je zaposlena potrebama obrane, a iza toga intenzivnom obnovom.

I zato u povijesti Zagreba nailazimo poslije svakog tmurnog razdoblja pridizanje prosperiteta, uvećanu djelatnost i grad se usprkos svih vanjskih zapreka sve više proširuje, jer se njegovo gradjanstvo u glavnom broju sastoji od privrednika koji uvijek stvaraju. Privrednička djelatnost iz dana u dan poprima sve novije tekovine. U takovom je krugu razumljivo, da sve što zamjenjuje staro, u svojoj formi, kvaliteti i dimenziji nadmašuje prošlost.

Zagreb od uvijek leži na raskršću važnih puteva. Po tim putevima prima taj grad priliv i novih ljudi i potrebne robe za svoju privredu, a po tim putevima odašilje Zagreb i svoje prerađevine u onaj ogromni prostor, koji taj stari, radini, vrijedni i kulturni grad priznaje svojom metropolom.

Danas je Zagreb ne samo kulturno nego prije svega i čisto privredno središte. Sve što treba naša velika domovina, sve to prolazi kroz Zagreb. Zagreb dirigira hiljadama vagona i ostalim prometilima na onom ogromnom teritoriju, koji i po svojim potrebama i po svom patrijotizmu gravitira Zagrebu. N a j v e ć i u v o z n i i i z v o z n i p r o m e t u d r ž a v i i m a z a g r e b a č k a c a r i n a r n i c a !

I kao što su u prijašnjim vremenima bili od presudnog značenja za razvitak Zagreba njegovi glasoviti i renomirani sajmovi, od takove je važnosti za današnji moderni velegradski Zagreb postao njegov i po svim velikim državama priznati — Z a g r e b a č k i Z b o r.

Zbor hrvatske privrede je naročito posljednjih datuma postao predmetom zanimanja i diskusija u svekolikoj našoj javnosti. Ta je neobična pažnja izazvana — žalibože ne dosadanjim ogromnim zborskim uspjesima za domaću privredu po kojima je baš preko Zbora Zagreb postao znamenitim središtem za medjunarodnu izmjenu robe —, već po vijestima da je ove jeseni započeo svojim radom i Beogradski Sajam.

I javno i privatno nastale su mnoge usporedbe, pa je naše »Društvo Zagrepčana«, kao najpozvaniji informator svojih sugradjana, pribralo autentičan materijal da u pravome svijetlu prikaže važnost Zagrebačkog Zbora i da povuče objektivnu paralelu izmedju Zagrebačkog Zbora i novog Beogradskog Sajma.

Beogradski sajam je prigodom svog otvorenja kao novost djelovao senzacijonalno za Beograd i okolinu koja k njemu gravitira isto tako kao što je na Zagreb i hrvatske krajeve djelovao prvi predratni Zagrebački Zbor g. 1910. ili naročito prvi posljeratni Zagrebački Zbor god. 1922., kada je zborsko zemljište izmedju Martićeve i Zvonimirove ulice bilo dvostruko tako veliko nego godine 1936. prije preseljenja na Savsku cestu. Nije se moglo nasmagati dovoljno mjesta za navalu izlagača, a ne manje i navalu posjetnika iz grada i pokrajine.

Ovojesenski Beogradski Sajam djelovao je dakle za tamošnje krajeve kao jedna privrednička premijera, novost, atrakcija, kao i kod nas za naše krajeve prvi predratni i prvi poratni Zagrebački Zbor, pa zato otpada za ovu, a možda još i buduću godinu, svaka usporedba Zagrebačkog Zbora s Beogradskim Sajmom — dok ovaj novi sajam ne postane nešto permanentna što se uvijek opetuje u više-manje istom obliku.

Zagrebački Zbor postao je u očima javnosti unatoč svojih uvijek mijenjanih programa i od priredbe do priredbe uvijek novih atrakcija i akvizicija normalnom sezonskom pojavom, koja se stalno dvokratno opetuje svake godine, te već ima svoju utvrdjenu formu i tradiciju, kao primjerice i naše kazalište, naročito naša opera nakon ponovnog uvodjenja, priredbe Zagrebačke Filharmonije ili Hrvatskog glazbenog zavoda, pa se tek u slučaju opasnosti javlja čitava javnost u njihovu obranu, jer se zna da bi bez njih Zagreb nenadoknadivo mnogo izgubio. Dok se takove primarne — bilo umjetničke bilo privredne institucije — normalno razvijaju, ukazuje im se s pozvanih mjesta premalo pažnje, pa je tako i Zagrebački Zbor unatoč svojih čestih apela nailazio na relativno slabo razumijevanje i nedovoljan odaziv i bio je upućen sam na sebe, iako je njegov nesebični rad od najveće koristi za sve privredne grane zagrebačkog života.

Sada, kada je Beogradski Sajam zabilježio veliki uspjeh, porodila se je u čitavoj hrvatskoj javnosti bojazan, ne će li to biti od uštrba za Zagrebački Zbor a po tome izravno i za grad Zagreb kao privrednog središta jednog ogromnog okruga. Pronijele su se upravo alarmantne, ali u mnogome neprovjerene ili neobjektivne vijesti, u privatnim razgovorima one poprimaju zbog pretjeravanja upravo fantastične komentare. S toga je upravo korisno, što je ta uzbuna dala povod zato, da se ova stvar postavi na svoje pravo mjesto.

Dakako da se traži odgovor prije svega od faktora Gradske općine

zagrebačke, zatim Savske Banovine, čiji budžet može podržavati samo jak i poslovan grad Zagreb te od svih privrednih institucija, pa i svih pojedinih većih privredničkih poduzeća, koja od zborske sezone i upravo maksimalne frekvencije za vrijeme Zborova vuku izravno najveću korist u svom poslovanju.

Taj je alarm otvorio zadrijemale oči i probudio osnulu savjest svih tih pomenutih faktora, pa će to probudjenje nesumnjivo blagotvorno djelovati na daljnji razvitak i našeg Zagrebačkog Zbora bez koga bi savremeni Zagreb ostao kao stroj bez svoje najvažnije poluge. Svi ti faktori sada su naročito intenzivno osjetili pravu vrijednost svog Zagrebačkog Zbora, koji je za hrvatsku privredu njeno najkarakterističnije i reprezentativno ogledalo, a da i ne spominjemo i najjača turistička atrakcija, bez koje se danas i ne može zamisliti daljnji procvat jedne metropole.

Potrebno je da zbog upravo klasičnog primjera privredničkog i gradjanskog lokalnog patrijotizma iznesemo provjereni i autentični **historijat postanka Beogradskog Sajma**, da se svi naši ljudi i javnost ugledaju u te svijetle i vrijedne primjere.

Naša odgovorna mjesta će po tome doznati što moraju učiniti i pred historijom razvitka grada Zagreba i pred svojim sugradjanima, koji upravo ljubomorno drhću nad veličinom i prosperitetom njihovog glavnog grada i njegovih kulturnih ustanova.

Potrebno je to, da sva ta odgovorna mjesta sada jasno uvide svoju dužnost, koju su usprkos intenzivnog dosadanjeg isticanja i objašnjavanja

u javnosti dosta zanemarivala i nisu svom Zboru pokazala dovoljno širokogrudne pažnje.

Put za ispunjenje njihove dužnosti prema gradu Zagrebu i Zagrebačkom Zboru, jer Zbor i nije drugo nego prvenstveno najbolja prikupljena privrednička kvaliteta toga grada, neka im pokaže realizacija Beogradskog Sajma, koji ima svoj postanak i uspjeh zahvaliti ovim okolnostima.

Kroz 15 godina postojalo je »Beogradsko sajamsko društvo«, koje nije moglo oživotvoriti svoj naum. Taj je naum postao provediv tek sada, kada su srećom ispunjena tri uslova, prvi da je zemunska općina pripojena Beogradu i tako se je došlo do velikih novih i gotovo besplatnih zemljišnih kompleksa na lijevoj sjevernoj obali rijeke Save, drugi da je to zemljište spojeno s impozantnim novim mostom koji u 5 minuta omogućuje prometnu vezu Beogradskog Sajma sa središtem Beograda i treći, a što je moguće najvažnije, da je pretsjednikom Beogradske općine i potpredsjednikom Beogradskog Sajma postao industrijalac g. Vlada Ilić, privrednik široke koncepcije.

Izgradnjom Beogradskog Sajma zemunska je savska obala, do onda daleka i pusta, postala i bliza i vrijedna, a sama izgradnja sajma ne bi se ni mogla zamisliti bez upravo horendno požrtvovne pomoći Beogradske općine.

Općina je kao vlasnica do tada gotovo minimalno vrijednog zemljišta osigurala sajmu besplatno 368.000 m^2 s obje strane nove zemunske ceste, dakle 12 puta više od našeg Zagrebačkog Zbora u Savskoj cesti, a 18 puta više od onog starog u Martićevoj ulici. Time je općina postigla ne samo omogućenje Beogradskog Sajma, već su i ostala zemljišta poskočila u vrijednosti za pet- do deseterostruko.

Beogradski Sajam smješten je uz medjunarodnu cestu Budimpešta, Beograd—Carigrad, uz plovni Dunav i Savu, nedaleku luku i važno željezničko raskršće. Općina nije dala samo besplatno zemljište, nego je i novčano omogućila izgradnju polazeći sa komunalno jedino ispravnog stanovišta, da se Beogradskom Sajmu mora staviti na raspolaganje toliko novaca, koliko je potrebno, jer veliki sajmovi ne podnašaju krparija i oni su suviše izloženi i medjunarodnoj stručnoj kritici.

Tako se je dakle izgradnja Beogradskog Sajma diametralno oprečno razvijala od izgradnje našeg Zagrebačkog Zbora, koji je samo dugogodišnjim mukotrpnim radom i vlastitim prištednjama došao do svoje nove izgradnje, sadanje vrijednosti i domaćeg i medjunarodnog priznanja, a da mu nitko nije olakšao ni polet ni rast, koji

bi odgovarao njegovoj velikoj tradiciji, misiji i fundamentalnim potrebama Zagreba.

Razvitak Zagrebačkog Zbora mora djelovati nesumnjivo kao veće čudo od Beogradskog Sajma, jer je Zagrebački Zbor stvoren, rasao i došao do evropske kvalitete jedino iz vlastitih snaga i spretnim iako skučenim financijskim aranžmanima, dok je beogradska općina — po službenim podacima — svom sajmu garantirala i omogućila zajam od 9 do 10 milijuna dinara kod »Općinske Štedionice« na neograničeni rok i uz povoljni kamatnjak.

Na taj način i za grad Zagreb i njegov Zbor stvoren je precedens za podignuće takovog korisnog zajma za čitavu zagrebačku privredu, pa će takav zajam dobiti svoje odobrenje kod svih odlučujućih faktora. On to i mora dobiti, jer je u pitanju glavna poluga naše privrede i turizma i zato moramo biti zahvalni beogradskoj općini, da nam je ukazala taj koristan i vrijedan put u izgradnji jedne najeminentnije privredne institucije. Za zajam kod beogradske »Općinske štedionice« Sajam ima za sada plaćati samo kamate, ali pošto je već kod prvog beogradskog sajma uspjelo osigurati takove kamate nekoliko godina unaprijed čitav je Beograd došao do spoznaje da se i u buduće Beogradskom Sajmu od »Općinske štedionice« mora kao zajam dati svaka daljnja svota za koju se ukaže potreba.

Osim toga dala je beogradska općina kod izgradnje Beogradskog Sajma svoj milijunski prinos u formi rada svojih inženjera, radničkih ekipa, prevoznih sredstava, parnih valjaka i ostalo čime je pomogla dovršenju a isto tako izdala je nalog, da se šuta sa svih novogradnja vozila za nasipavanje močvarnog terena.

Nadalje su ne samo općina nego i sve privredne institucije beogradske pomogle Beogradskom Sajmu svojim poklonjenim doprinosima. Tri privredne komore, savez srpskih zemljoradničkih zadruga i ostala razna privrednička udruženja i savezi dali su u dva navrata ukupno jedan i pol milijuna dinara, »Zadužbina Spasić« pola milijuna, Narodna banka pola milijuna, a od starog »sajamskog društva« primio je beogradski sajam 100.000 dinara, od Ministarstva trgovine 120.000, tako da je prikupljeno i na taj način oko dva i tričetvrt milijuna dinara, koje u opće ne treba vraćati.

Razumije se da je Beogradski Sajam u pogledu stranih paviljona imao svu diplomatsku pomoć, a kod propagande ne samo domaću štampu već i rad Centralnog Presbiroa

a za inozemstvo osim toga i sve strane dopisnike koji tamo žive.

Beogradski Sajam zaprema do sada 126.000 m^2 izgradjenog zemljišta ili četiri puta više od Zagrebačkog Zbora, te svojom prostranošću i preglednom dispozicijom pravi lijep prvi dojam. Oko centralnog tornja, visokog 40 m, grupirano je 5 velikih drvenih sajamskih hala, te je do sada 4 strana i nekoliko manjih privatnih paviljona.

Ne ulazimo u kritičke detalje u pogledu upotrebivosti izgradjenih hala, raspodjele izlagača, o trajnoj sposobnosti podvodnog zemljišta ali moramo istaknuti činjenicu da je Beogradski Sajam izgradjen dalekovidno i uz najširokogrudniju pomoć svih pozvanih faktora i da je zbog toga zabilježio u svakom pogledu veliki uspjeh.

Konkluzija za nas i za naš Zbor: — Kod velikih sajmova potrebne su velike investicije koje donašaju nesumnjive i sigurne još daleko veće koristi, a naročito za gradove u kojima se održavaju.

Svu ovu pomoć nije Zagrebački Zbor nikada imao. On je dobio — prama našim autentičnim obavijestima — od grada Zagreba sadanje zemljište u Savskoj cesti u besplatni zakup na 35 godina, ali je zato Gradska općina staro zemljište u Martićevoj ulici parcelirala i rasprodala a osim toga su svi sadanji zborski objekti na gradskome tlu, pa su po ugovoru i zakonu gradsko vlasništvo (superedifikati).

Dok je za vrijeme Beogradskog Sajma bilo rasvjetljeno ne samo cijelo sajamsko zemljište nego je i čitava Terazija i veliki most do sajma bio raskošno iluminiran girlandama od žarulja, Zagrebački Zbor mora se još danas zadovoljiti s 5 kupljenih projektora. Inače na zborskom zemljištu nema rasvjete. Unatoč svim prigovorima u javnosti Savska cesta još je uvijek oskudno rasvjetljena, tek pred samim ulazom u Zagrebački Zbor pojačana je rasvjeta s 4 (piši četiri!) žarulje i to je sve što je dosad učinjeno za Zbor i Savsku cestu, ovu najvažniju aveniju spram rijeke Save. O iluminaciji grada ili bar najvažnijih gradjevina ni govora! A zašto smo osnovali turistički otsjek?

Prestiž Zagreba — privrednog centra — traži da se to ispravi već do prve zborske velesajamske priredbe, jer veliki sajmovi i gradovi u kojima se oni drže su izvrženi kritici stranih stručnjaka i vanjske publike.

Isto tako treba bezuvjetno uskoro maknuti one stare kuće koje od Novinarskog Doma do Zagrebačkog Zbora nagrdjuju Savsku aveniju izvan gradjevne linije.

I u svim detaljima valja Zagrebačkom Zboru sa strane gradske općine i njezinih poduzeća izaći u susret, jer zaista je veoma teško povući paralelu između Zagreba i Beograda, dok se javna i **altruistička** ustanova Zbora na svakom koraku tretira jednako kao kakovo privatno poduzeće sa svrhom dobiti.

Pod dojmom širine i prostranosti Beogradskog Sajma mnogi naši ljudi počeli su kritizirati smještaj Zagrebačkog Zbora u trokutu izmedju dvije željezničke pruge i Savske ceste, jer da je prostor suviše skučen, pa se javljaju dapače i prijedlozi da se jedva novo izgradjeni Zbor opet preseli negdje na periferiju grada. Pri tome ali zaboravljaju, da je Beogradski Sajam zbog sagradjenog novog Savskog mosta udaljen tramwayem od beogradskog gradskog centruma samo 5 minuta, što bi po prilici odgovaralo daljini Zagrebačkog Zbora u Savskoj cesti do Jelačićevog trga i da se ni jedan evropski velesajam ne nalazi na nekoj periferiji. Naprotiv svi novi moderni sajmovi nastoje da budu u samom centru (Prag, Utrecht, Leipzig, Beč) ili što bliže, jer kao privredna ustanova spadaju u city a radi olakšanja prometa u blizini kolodvora. Valja temeljito znati razlikovati pojmove stalnog sajma i temporarne izložbe koja uz dobre veze kao senzacija može biti ma gdje izvan grada (Düsseldorf, Bruxelles).

Neko fantastičko preselenje Zagrebačkog Zbora nemoguće je i zato, jer se sagradjene betonske zgrade i strani paviljoni ne mogu prenašati, a niti ima grad Zagreb ma gdje neko prikladno mjesto povezano s tramwayem i željeznicom (industrijskim kolosjekom koji je neophodno potreban Zboru!), koja bi zemljišta bila besplatna ili barem minimalno jeftina kao što je to bio slučaj sa Beogradskim Sajmom na zemunskoj strani. Nadalje ne trebamo ni spominjati da o gradnji kakovih mostova i niveliranja terena sto-milijunskim investicijama kod nas ne može biti ni govora.

Današnji položaj Zagrebačkog Zbora je ne samo dobar već i odličan a gradska će općina za njegovo proširenje imati prilike nabave susjednog posjeda tvornice Rožankovsky, sučelice stare tramwayske remize i potkivačke škole, pa će se Zagrebački Zbor na taj način proširiti u svom opsegu 4 do 5 puta više nego danas. Općina će te komplekse tim lakše nabaviti jer je njihova vrijednost jedino na fronti Savske ceste. A svakako je najvažnije za frekvenciju publike i to da je Zagrebački Zbor udaljen od središta grada i od kolodvora tek 5 minuta.

Već sâm takav blizi položaj čini naš u betonu izgradjeni i sa centralnim loženjem providjeni Zbor institucijom koja je kroz čitavu godinu aktivna, pa je suvišno spominjati od koje su važnosti za Zborske slabe financije i imperativ amortizacija kredita takova iznajmljivanja a da i ne govorimo o kulturno-reprezentativnoj potrebi grada Zagreba da ima takve prostorije

za sve društvene, izložbene i umjetničke priredbe — koje do lane uopće nije imao a i danas ne bi imao da ih požrtvovni idealista Zbor nije stvorio. Tu treba spomenuti da su od lanjskog otvorenja u novom Zboru tokom 10 mjeseci bile osim četiri redovitih sajamskih priredbi još tri druge privredne i izložbene manifestacije (narodno rukotvorstvo, lovačka i vatrogasna izložba), festivali i znatni broj umjetničkih i društvenih priredaba. Za ovu zimsku sezonu zborska je velika dvorana (koja je stvorena na 15-godišnje traženje svekolike javnosti, jer Zagreb mora imati tako veliko i udobno sastajalište) iznajmljena po dva do tri puta tjedno za najrazličitije priredbe, koje nisu nigdje drugdje izvedive, jer dvorana ima odličnu akustiku i upravo idealno velegradski je spojena sa svim potrebnim velikim nusprostorijama.

Da se Zbor nalazi negdje na gradskoj granici, niti bi Zagreb imao veliku dvoranu a niti bi Zbor mogao financijski održati sa ono dva puta po 10 zborskih dana godišnje. A pogotovo ne uz dosadašnji nehaj pozvanih faktora. Z b o r b i m i r o v a o 3 4 5 d a n a u g o d i n i.

Današnji Zbor po našem je mišljenju idealno smješten, on ima — kako smo gore spomenuli — i te kako lijepe, prikladne i praktične mogućnosti, da se proširi na višestruku dimenziju. Ovako proširen odgovarat će potrebama naše privrede za decenije unapred, a ujedno na najbolji način urbanistički rješava pitanje željezničkog trokuta, neprikladnog za parcelaciju ili druge svrhe, osim tvorničkih — a tvornice ne spadaju više u središte grada.

P o t r e b a p r o š i r e n j a d i k t i r a p o m o ć Z a g r e b a č k o m Z b o r u n e s a m o o d s t r a n e G r a d s k e o p ć i n e v e ć i s v i h n a š i h p r i v r e d n i h u s t a n o v a i o d z i v š t o v e ć e g b r o j a i z l a g a č a, jer žalibože ima m e d j u n a j g l a s n i j i m k r i t i č a r i m a p r e m n o g o n a š i h h r v a t s k i h p r i v r e d n i k a k o j i j o š n i k a d a n i s u i z l a g a l i, a istina je i to da je s a d a n j i p r o s t o r Z a g r e b a č k o g Z b o r a u p r a v o u m j e t n o s t n a p u n i t i s i z l a g a č i m a a pogotovo ako se uzme da se tu mora paziti na kvalitetu i na estetski i praktični način izlaganja po uzoru drugih velikih sajmova i na stručnu razdiobu i kompletnost.

Pomni zapažač mora konstatirati da ima v r l o v e l i k i b r o j i n d u s t r i j s k i h p o d u z e ć a k o j a r a d e i ž i v u u h r v a t s k o j s r e d i n i i u našoj metropoli a koja gotovo s i s t e m a t s k i i g n o r i r a j u Z a g r e b a č k i Z b o r i nisu se nikad ili vrlo rijetko odazvala pozivu za izlaganje u Zagrebu. N e k e t o č a k i n e s m e t a d a i p a k i z l a ž u — d r u g d j e!

Zasad im ne ćemo iznašati imena pa je za njih upravo porazno da su strane države upoznale prije njih važnost i značenje Zagreba kao privrednog centra, kada su s puno povjerenja tu sagradile svoje reprezentativne

paviljone i to jedino i isključivo iz gospodarskih razloga, te se odlučile na trajno sudjelovanje.

Svojim blizu 30-godišnjim radom Zagrebački Zbor je dokazao nebrojeno puta svoju vitalnost i važnost kao zrcalo naše privredne snage, najkorisniji poslovni posrednik ne samo hrvatske privrede nego i kao važan faktor u izmjeni medjunarodnih i dobara iz čitave države i zato moramo ponoviti: ako Zagreb hoće ostati na svojoj dosadanjoj visini u tom pogledu, onda se bez dugih razmišljanja i procedura mora Zagrebačkom Zboru dati sve ono, što mu je potrebno da sačuva tradiciju i da nastavi uspješnu utakmicu sa sličnim ustanovama, da dovrši i uljepša izgradnju i da se prama odazivu domaćih izlagača i proširi.

Traži se proširenje zborskog zemljišta s obje strane Savske ceste, traže se sredstva za izgradnju, što u formi doprinosa svih privrednih ustanova i pojedinih mogućnika, koji Zagrebu imaju zahvaliti svoje velike imetke, a što u formi dugoročnog i vrlo jeftinog zajma te u moralnoj obavezi svih naših producenata, koji bi iz 100%-tno poslovnih interesa morali izlagati, ali do sad toga nisu učinili, ali su za to vrlo često i grlato »protestirali« protiv »strane konkurencije«. Ima samo jedno dobro sredstvo protiv toga, a to je: sam izlagati — s domaćim ispuniti sva mjesta!

Konačno treba upozoriti i na to, kako je beogradska općina javno priznala koliku mnogomilijunsku dobit je imao grad od Beogradskog Sajma na hotelskim taksama, gradskoj trošarini, tramwayu i t. d. Ali su i beogradski trgovci i gostioničari priznali goleme koristi od Beogradskog Sajma u svojim poslovima, jer je svaki posjetnik iz vana ostavio u Beogradu barem nekoliko stotina dinara, a tvrdi se, da je Beogradski Sajam posjetilo 250.000 ljudi (oko 150.000 iz vana) u glavnome iz Šumadije, Vojvodine, Srijema i onih krajeva, koji su bogati i gravitiraju na Beograd.

Kod nas se je nebrojeno puta ukazivalo na ogromne koristi od Zagrebačkog Zbora koliko za grad toliko za trgovce, restauracije, zabavišta, kavane, hotele i ostalu privredu, ali su sasvim rijetki oni, koji bi to priznali i revanžirali se Zagrebačkom Zboru bilo barem jednim izlogom, plakatom ili anoncom u zborskim publikacijama, da ga barem s minimumom podupru u njegovim nastojanjima. Goleme prednosti od Zbora su im drage, ali kada treba Zagrebački Zbor poduprijeti makar i sa malenkošću, onda su gluhi i nijemi, ne priznavaju ništa, čak osporavaju i ono što je notorno i što svako dijete vidi — a to su hiljade i hiljade stranaca koji svoj novac ostavljaju zagrebačkoj privredi a direktno ili indirektno i općini.

Sada se javljaju i njihovi glasovi jer vide ničim opravdanu bojazan da bi Zagreb mogao ostati bez zborske sezone, da bi mogao biti brisan sa karte Evrope kao privredni centar, da bi bio bačen u ono vrijeme prije 1910. godine, kada su imućniji Zagrepčani morali putovati u štajerski Graz na njegove sajamske priredbe i kada je naša velika hrvatska javnost i privreda morala, da se obavijesti o sezonskim novitetima, putovati u druge gradove, koji ljubomorno i sa svim raspoloživim silama podupiru svoje sajamske institucije.

Zar bi koncem četvrte dekade ovog stoljeća taj stari kulturni grad Zagreb, izgradjen na žuljevima njegovih privrednika, mogao doista izgubiti opet jednu od svojih jakih pozicija, svoju najreprezentativniju privredničku ustanovu Zagrebački Zbor ili smije li dozvoliti da se umanji njegova važnost i njegovo tradicijonalno značenje? Mi kao sinovi tog ponosnog, radinog i poštenog grada **ne ćemo** to dozvoliti i svi **oni, kojima je Zagreb privrednička eksistencija moraju s nama na zajednički posao.**

Moramo dokazati da smo dostojni nasljednici naših predaka, koji su iz malog naselja kroz generacije i vijekove stvorili veliki grad i da ćemo ponosnu i čestitu zastavu grada Zagreba, zastavu njegovog rada i napretka predati bez stida onima koji dolaze iza nas.

Mi gradjani smo grad Zagreb i što su stvorili oni prije nas, to mi moramo ne samo sačuvati, već i proširiti do najvećih mogućih granica. A pogotovo u ovom slučaju Zagrebački Zbor, koji je naša interna i medjunarodna reprezentacija.

Reprezentacija i rada i solidnosti i poštenja!

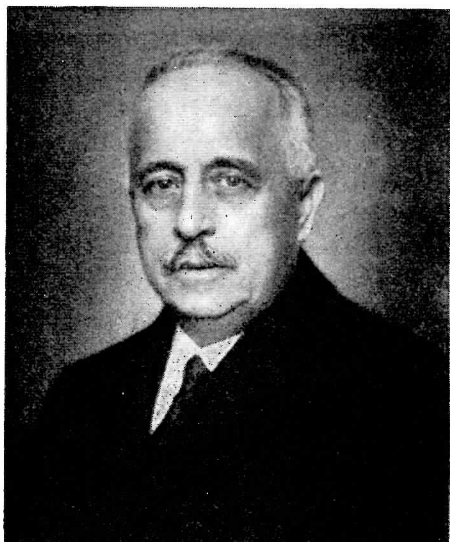
Svi mi smo pozvani da čvrsto i sigurno odgovorimo sa — **ne** — na fatalno pitanje.

Zar je doista ugroženo značenje Zagreba kao privrednog središta?

DRAGAN vitez TRNSKI

SEDAMDESETIPETI RODJENDAN 26. XI. 1937.

Veliki hrvatski pjesnik Ivan vitez Trnski bio je posljednji od naših preporoditelja, a slučaj je htio te je njegov sin Dragan posljednji živući sin naših preporoditelja. Dragan vitez Trnski nije doduše od svog oca baštinio pjesničke i književne vrline, jer sam nikada nije pjevao, ali je baštinio očevo srce i njegov duh. I svi oni koji ga dobro poznavaju znadu da je on doista krenuo stazom, što su mu je utrli njegovi pretci, a ponajprije otac mu veliki i nezaboravni naš pjesnik i veliki Ilirac.

Dragan vitez Trnski počeo je služiti 1886 nakon svršenih sveučilišnih nauka u Zagrebu, kao perovodni vježbenik kod kotarske oblasti u Bjelovaru. Kao državni činovnik prošao je svu upravnu karijeru od vježbenika dalje, da završi kao veliki župan u Požegi god. 1917. Služio je u županiji bjelovarsko-križevačkoj, varaždinskoj, požeškoj, zagrebačkoj, srijemskoj i kao savjetnik zemaljske vlade odjela za bogoštovlje i nastavu i bio je godinu dana upraviteljem istoga odjela. Za svjetskog je rata bio vladin povjerenik županije požeške. Posvuda je ostavio glas jednog od najmarljivijih upravnika, a glavnu je skrb posvećivao uredjenju općina i otvaranju novih škola. Najviše se plemenito srce Trnskoga opažalo za vrijeme rata, kada je u županiji požeškoj vršio prema pučanstvu dobročinstva koliko je mogao. Bio je tada pravi zaštitnik pučanstva.

Dragan vitez Trnski bio je i veliki prijatelj našega kazališta i kad je bio upravitelj otsjeka za prosvjetu vrlo se živo interesirao za umjetničke i materijalne prilike zavoda. Tako se primjerice u vrijeme uprave Vladimira Treščeca potužio ravnatelj opere Albini da im u orkestru manjkaju neki skupocjeni instrumenti koji su neophodno potrebiti, a da nemaju ni čestitoga glasovira. Za tri dana hrvatsko je kazalište dobilo odobrenje i novac da si te instrumente nabavi.

Iza svoga umirovljenja počeo se baviti privrednim radom, pak je tako osnovao i neka privredna poduzeća, a i u Trgovačko-industrijskoj komori aktivno suradjuje unatoč svoje visoke starosti, čil, vedar i poletna duha.

Dragan vitez Trnski danas je potpretsjednik Trgovačko-industrijske komore, pa kao takav najzdušnije radi svoje dužnosti. Kao član ravnateljstva I. Hrv. štedionice još je većim marom prionuo suradjivati da taj ponos hrvatskoga naroda bude sačuvan!

Svi koji su služili sa Draganom vitezom Trnskijem a i oni koji danas s njime suradjuju sjećaju se njega danas osobitim priznanjem i štovanjem. Dragan vitez Trnski potpuno to zaslužuje. I naše društvo, kojemu je slavljenik revni član, osobito se veseli toj slavi i želi da Svevišnji još dugi niz godina poživi Dragana viteza Trnskoga na korist hrvatskog naroda i grada Zagreba.

Ivan Ulčnik:

(Nastavak)

AUGUST DUTKOVIĆ

Pripreme za izbore u Hrvatski sabor 1861. — Dutković kandidira u Zagrebu protiv načelnika Frigana. — Kako je grad Zagreb bio razdijeljen u svrhu izbora narodnih zastupnika. — Dutković izabran narodnim zastupnikom. — Dutković protiv sporazuma sa Austrijom. Pristaje uz nagodbu sa Ugarskom. — Vakanović Antun postaje zamjenik banske časti. — Dutković postaje administrator županije riječke i provađa saborske izbore u hrvatskom Primorju. — Brzojavi i pisma između Dutkovića i Vakanovića. Dutković umirovljen. — Dutković sa Carem osniva 1847 društvo kazališnih dobrovoljaca. — Predstave kazališnih dobrovoljaca.

Nakon uvedenja ustavnog stanja koje je uslijedilo 20. listopada 1860, pristupilo se pripremama za izbore Hrvatskog Sabora. Na 24. i slijedećih dana mjeseca ožujka 1861 sastao se je odbor za sastav kandidatske listine za sve izborne kotare. Odbor sačinjavali su svi uvaženi hrvatski političari naročito iz zagrebačkog građanstva. Predsjedao je Petar Očić, podžupan zagrebačke županije. U taj odbor ušao je i August Dutković pa je bio određen za kandidata vanjskog kotara grada Siska. Međutim je u tom kotaru za zastupnika bio izabran Franjo Lovrić. Kod istih saborskih izbora kandidirao je Dutković u četvrtom kotaru grada Zagreba.[22] Protu-

[22] U smislu izbornog reda za Hrvatsko-slavonski Sabor, odobrenog carskom odlukom od 21. veljače 1861., određeno je u § 3. da grad Zagreb imade 5 izbornih kotara.

Na 14. ožujka 1861. izabere gradsko zastupstvo povjerenstvo gradskih zastupnika, koje je imalo dužnost popisati izbornike na području grada Zagreba i grad razdijeliti u 5 izbornih kotara. Na 17. ožujka sastalo se povjerenstvo pod pretsjedništvom kanonika Janka Pavlešića, a u prisuću članova: dra. Vancaša, dra. Šuhaja, A. Dutkovića, N. Malina i Mihića, da razdijeli grad na pet izbornih kotara. Zapisnik je vodio gradski senator Urica. Ustanovljeno je da grad Zagreb imade ukupno 1064 izbornika. Četvrti izborni kotar

kandidat bio mu je gradski načelnik Vjekoslav Frigan. Na 8. travnja 1861 obavio se izbor. Dutković dobio je 48 glasova a Frigan 47. Ostali protukandidati Prica, Veber i Kos dobili su ukupno 19 glasova. Uslijed takovog izbornog rezultata obavljen je 9. travnja uži izbor, na kojem je Frigan dobio 60 a Dutković 50 glasova. Prema tome je Frigan bio izabran. Međutim se je Dutković na dan užeg izbora odrekao kandidature, ali je izbor bio ipak obavljen. (Grad arhiv br. 1216-1861.) Kod naknadnog izbora u kotaru Jastrebarskom izabran je Dutković narodnim zastupnikom. Na sjednici Hrvatskog Sabora 4. studena 1861 predao je vjerodajnicu.

God. 1866 izabran je Dutković u naknadnim izborima u kotaru Veliko Goričkom na mjesto Ivana Pintera, koji je taj kotar zastupao, ali je predao ostavku. Na sjednici Hrvatskog Sabora 21. studenoga 1866 predao je Dutković vjerodajnicu. Na 24. studena 1866 izabran je Dutković saborskim bilježnikom. Na istoj sjednici izabran je u saborsku deputaciju koja je prisustvovala na 26. studenoga 1866 svečanosti imenovanja »Tèrga bana Zrinjskoga«. (Vidi »Zagreb« broj 11-1936.)

God. 1867 imenovan je Dutković Velikim bilježnikom županije zagrebačke. Kada je grad Sisak god. 1868 preveden sa vojničke u civilnu upravu, izvršio je to prevedenje Dutković u svojstvu povjerenika.

Spomenuli smo da je August Dutković bio izraziti protivnik sporazuma sa Austrijom, pa je sa mnogim tada dobro mislećim političarima naginjao sporazumu sa Madžarima, koje je bečki apsolutizam i centralizam isto tako pritiskao kao i Hrvate. Uslijed toga bio je Dutković jedan od pobornika oko stvaranja hrvatsko-ugarske nagodbe. U tome je otvoreno podupirao tvorca nagodbe bana Levina bar. Raucha, te njegove nasljednike Kolomana Bedekovića i Antuna pl. Vakanovića. Ban Rauch postavio je Dutkovića god. 1869 za savjetnika zemaljske vlade. U tom svojstvu bavio se organizacijom zemaljskih kazniona, kao i preuređenjem računarskog ureda i zemaljske blagajne. Istovremeno bude odlikovan redom Franje Josipa I. Odmah iza toga imenovan je članom suda Stola sedmorice.

Kraljevim otpisom od 17 veljače 1872 imenovan je zamjenikom banske časti Antun pl. Vakanović. On je imao dužnost da raspiše izbore za netom raspušteni hrvatski Sabor. Kod izmjene velikih župana bude Dutković kraljevim otpisom od 13. veljače 1872 imenovan za administratora županije riječke. Dotadanji riječki veliki župan Silvin Medunić razriješen je ove službe. Kraljevim otpisom od 9. ožujka 1872 razvojačena je bjelovarska županija, te slobodni lučki grad Senj. Dutković imenovan je banskim povjerenikom, sa zadaćom da u Senju uvede građansku upravu.

imao je 214 izbornika, a spadale su mu ove ulice: Laška (Vlaška), Petrinjska, Vrtljarska (sada Palmotićeva), Novi trg (Zrinjski trg), Svilarska (sada Preradovićeva), Nikolićeva, Marovska (Masarykova), Kloštarska (Samostanska) i Trnje. (Gradski arhiv br. 1004—1861).

Dutković prispije u Senj parobrodom 2. travnja 1872, gdje ga gradsko zastupstvo dočeka sa glazbom, a navečer priređena je bakljada.

Iz izvorne brzojavke koju je Dutković na 3. travnja 1872 poslao Vakanoviću iz Senja[23] vidimo, da je Dutković imao još dužnost da u Senju pravi »štimung« za vladu kod pretstojećih saborskih izvora. Brzojavka glasi: »Predaja svečano i sjajno dovršena. Jednoglasni zaključci jesu: Adresa nepokolebive vjernosti njegovu Veličanstvu Kralju, harnost i zahvala zemaljskoj vladi. Ja sam odlikovan počasnim građanstvom. Dutković«. (Ništa nova pod suncem... Opaska pisca.)

U brzojavci od istog dana javlja Dutković Vakanoviću, da je njegov zahvalni brzojav na objedu kod senjskog biskupa Soića primljen »mit grossen Enthusiasmus«. (Brzojav je sastavljen na njemačkom jeziku.)

Svakako je najzanimljivije Dutkovićeva podulje pismo Vakanoviću (privatnog značaja), pisano sa Rijeke 12. travnja 1872. Mi ćemo ga donijeti u izvatku. Dutković se u pismu tuži da pojedine općine izdavaju privatnicima porezne izvatke o cijelim općinama. Predlaže da se to zabrani jer se sada u vrijeme izbora čine velike zloporabe. Javlja da su izborni kotari zaokruženi prema njegovoj odredbi (dakako u korist vlade). Za kotar Bakar vanjski, piše da je svakako za vladu siguran. Pita Vakanovića, (a ne narod), koga da se u tom kotru kandidira. Predlaže zagrebačkog odvjetnika Pricu. Za kotare vinodolski i vrbovski javlja, da su kod zaokruživanja »očišćeni«. Sve »pogibeljne« (opozicione) općine su iz tih kotara odstranjene i priklopljene kotaru delničkom kojega za vladu drži izgubljenim. (U Delnicama je prigodom izbora 1872 jednoglasno izabran opozicionalac zagrebački odvjetnik Mate Mrazović, pristaša »Narodne stranke«.) Glede kotara Senja tuži se na načelnika Ivanovića da je mlitav i neznalica. Opozicija čini što hoće. Tamo valja poslati »energičnog« čovjeka. Boji se, da će u Senju biti ekscesa. Derenčin, Barčić et comp. posijali su u Senju, a tako i po riječkoj županiji vijest, da je Dutković na Rijeku izaslan samo da izbore vodi. (U Senju je izabran Đuro Crnadak, trgovac iz Zagreba).

Dutković navađa da je sa teškom žrtvom pošao za županijskog administratora. Tu dužnost nije htio da primi pod banovima Rauchom i Bedekovićem. Sada u najnovije vrijeme je primio za volju svete stvari. Moli da ga se imenuje pravim velikim županom, ili da primi natrag savjetničko mjesto kod vlade, ali sa županijskim berivima. Priznaje da ga je stid poći u Gorski kotar, gdje je od opozicijonalaca izvržen porugi.

23 Ove brzojavke, kao i još neka pisma koja je Dutković pisao Vakanoviću, ustupio nam je na uporabu prijatelj našeg »Zagreba« g. Vladimir Simić, kr. erarijalni odvjetnik u miru. Njegova majka Jelena bila je kćerka Antuna pl. Vakanovića, a udala se je za Ignatza pl. Simića, kr. savjetnika i bivšeg financijalnog ravnatelja.

U pismu sa Rijeke od 19. travnja 1872 Dutković javlja Vakanoviću, da je kod njega bio sudac Akurti. Kako Dutkovića nije našao, ostavio je kratko pismo u kojem traži novac »za izbore potriebit«. Akurti bio je vladin kandidat za Vrbovsko—Brodski. Dutković piše da Akurti nebi bio zgodan kandidat, jer se za njega izbornici, izim činovnika, ustručavaju glasati. Bila bi potrebna druga osoba. Moli u tom predmetu upute. (U vrbovskom kotaru izabran je opozicionalac zagrebački kanonik i književnik dr. Franjo Rački.)

U pismu sa Rijeke od 10. svibnja 1872 javlja Dutković Vakanoviću, da je vladina pobjeda kod izbora u gradu Senju sigurna. Predlaže da se najprije obavi izbor u Senju, jer će tamošnji vladin uspjeh učiniti dobar utisak na ostale kotareve riječke županije. Glede kotara trsatskog bio bi Dutković za kandidaturu Randićevu, ali su ovog domaći ljudi sa Sušaka »spuntali«. Dutković kaže, da je uslijed toga u smutnji, nezna što da čini. Svi govore za Derenčina. Nezna kako bi osujetio njegovu pobjedu. Misli, da bi najbolje bilo, da on sam (Dutković) kandidira, pa bi onda glasove mogao kome drugome ustupiti. (Na izborima pobijedio je dr. Marian Derenčin.) Za Vrbovsko Dutković piše, da je siguran, samo ako činovnici budu za vladine kandidate glasovali. Boji se da kod Sudbenog stola na Rijeci neće glasovati nijedan činovnik, akoprem, su samo četvorica »Obzoraši«.

U šifriranoj brzojavci od 20. svibnja 1872 javlja Dutković Vakanoviću, da opozicija šalje lažne brzojave po riječkoj županiji o zahvali Vakanovićevoj na časti banskog namjesnika. Moli, da se to u službenim novinama opovrgne. Vakanović odmah Dutkoviću brzojavno odgovara da lažne vijesti o ostavci po županiji sa svim sredstvima opovrgne. Opozicione novine će činiti buku, a službenog opovrgnuća neće htjeti donijeti. Donijeti će ga zagrebačke novine. U »Narodnim Novinama« od 25. svibnja 1872 doista se opovrgava vijest da je Vakanović položio čast banskog namjesnika. Ističe se da su »Obzor« i »Südslavische Corespondenz« namjerno vijest o ostavci štampali.

Poslije Vakanovićevog pada postade banom Ivan Mažuranić, s kojim je Dutković 1874 došao u osobni sukob. Uslijed toga bude Dutković kao izraziti nagodbenjak umirovljen.[24]

[25] Kraljevim otpisom od 17. siječnja 1874. dignut je August Dutković sa mjesta velikog župana županije riječke, a ujedno kao civilni kapetan grada i kotara Bakra. Istodobno dignuti su sa veliko županijskih mjesta i ostali Rauchovi pristaše (»Narodne Novine« od 26. siječnja 1874.).

Na skupštini županije riječke obdržavane 10. veljače 1874, čitano je Dutkovićevo oprosno pismo, pa je isto uzeto na znanje.

Na sjednici Hrvatskog Sabora 5. kolovoza 1874 javio je pretsjednik Nikola Krstić, da je Dutković umirovljen kao veliki župan, pa je prema tome prestao biti i saborskim članom.

Dutković isticao se i na kulturnom polju, pa je naročito mnogo surađivao na procvatu našeg kazališta. U svojim bilježkama označenim sa brojem »VI. Društva« opisuje tadanji kazališni život. Iz tih bilježaka vadimo ovo:

Kada je god. 1845 hrvatsko operno društvo pod ravnanjem Ognjana Štrige prestalo davati pretstave, kazališni život sasma je zamro.[25] Hrvatskog kazališnog društva nije bilo, a njemačkog Zagrepčani nisu volili. Zagrepčani koji su hrvatski osjećali volili su svoje kazalište, pa se je sa svih strana izražavala želja da se nastavi, dakako sa hrvatskim pretstavama. Tada poznati kazališni prijatelji Janko Car i August Dutković odlučili su da priređe dobrovoljačke hrvatske pretstave u dobrotvorne svrhe. Zamišljeno učinjeno! Za kratko vrijeme skupi se lijep broj odličnih zagrebačkih mladića koji su bili kadri da i teže stvari izvađaju. Ali eto neprilike. Ni pod živu glavu nema ljepotice koja bi htjela da u dobrovoljačkom kazalištu glumi. Ipak i sa tom neprilikom uspjelo je koncem 1847 stvoriti »Zagrebačko dobrovoljačko kazališno društvo« koje je izabralo ravnateljem Augusta Dutkovića, podravnateljem Janka Cara, tehničkim upraviteljem Bolteka Jellačića, a tajnikom dra. Travenića. Kako nisu imali glumica morali su davati predstave bez ženskih uloga. U tu svrhu izabrali su dva starinska igrokaza: »Grabancijaša Dijaka« i »Diogeneša slugu

O dignuću Rauchovih velikih župana razvila se je novinska polemika. »Narodne Novine« od 12. veljače 1874 oprovrgavaju glasine koje se sa nekih strana šire, da su Rauchovi veliki župani dignuti zato što ima prigovora protiv njihovih osoba. Dapače neki hoće da je dignuće uslijedilo kazne radi.

»Pesti Naplo« od 18. veljače 1874 tvrdi da su veliki župani dignuti samo zato što su uvjerljivi pristaše zajednice Hrvatske sa Ugarskom. »Narodne Novine« od 21. veljače 1874 pobijaju tu tvrdnju kao neistinitu.

25 O Uskrsu 1847 preuzeo je ravnateljstvo zagrebačkog kazališta Rosenschön. »Danica hrvatsko-slavonsko-dalmatinska« od 24. travnja 1847 javlja da je novi ravnatelj obećao namještenje nekoliko glumačkih sila, koje će biti vješte narodnom (hrvatskom) jeziku. »Narodne Novine« istog dana oduševljeno su popratile vijest »Danice«: »Opet nam je posle duge noći ogranulo žarko sunce narodne Thalije i to ako se još kod nas ljubav narodnosti sasvim uternula nije, za dulje vreme«. Dana 29. travnja 1847 prikazivana je prva pretstava na hrvatskom jeziku »Serežanin i junaci« (»Oslobođenje Hrvata ispod francuskog jarma«). Kod te pretstave sudjelovali su dobrovoljci, jer je bilo potrebno da nastupi do 70 osoba. Slike su rasvijetljene sa 40 takozvanih »gerčkih« plamena.

»Agramer Zeitung« od 5. lipnja 1847 javlja da će na 7. lipnja 1847 biti diletantska predstava. Davat će se »Stjepko Šubić« drama u dva čina od Ivana Kukuljevića i »Raztrešeni« vesela igra u jednom činu, prevedena iz njemačkog. Muške uloge igrati će samo diletanti, a ženske će uloge igrati kazališna glumica Veselova rodom Zagrepčanka, koja je prije toga došla iz Olumuca, gdje je vrlo uspješno djelovala. Veselova počela je glumiti na zagrebačkom njemačkom kazalištu. Glumila je i na vanjskim njemačkim pozornicama. Druga glumica bila je Müller Ana, rodom iz Karlovca. Müllerova je prije toga glumila na zagrebačkom njemačkom kazalištu.

dveh zgubljenih bratov«. Pretstave su počele početkom god. 1848. Dok su se ti igrokazi davali napisao je i Dutković za prestojeće poklade šaljivu igru »Kolumbina«. Žensku ulogu u toj igri pretstavljao je Ivan Skulj tako dobro, da se je taj komad šest puta morao opetovati.

Ovi uspjesi dobrovoljačkog društva bili su uzrokom da su se i naše Zagrepčanke konačno odlučile glumiti, što je svakako doprinijelo još većem uspjehu.

Glumice i glumci dobrovoljci bili su: Gospođe: Mraović Ana, supruga gradskog fizika dra Aleksandra Mraovića, Pisačić Amalija, supruga velikog suca Pisačića, Muhić Berta, supruga Josipa Muhića. Gospojice: Horvat Roza, Kralj Ivka, Müller Anna, Modrić Franjca, Novak Ljuba, Vranicani Agneza, Balogh Frida, Verhas Tereza, Terputec Irma. Gospoda: Dutković August, Car Janko, Jellačić Bolto, Mrazović Mate, Badlaj Niko, Matošić Adolf, Travenić Dragutin, Škulj Ivan, Zlatarović Gjuro, Ožegović Ivan, Kvaternik Eugen, Nikolić Vladimir, Janda Ivan i pravnik Maraković. Izim navedenih još je sudjelovalo šest pomagačica i pomoćnih članova.

Nakon što se je kazališno dobrovoljačko društvo tako lijepo sabralo, popunilo je svoj upravni odbor. Već prije izabrana uprava ostala je, a u odbor su još izabrani: Mrazović Mate, Zlatarović Robert, gospođa Muhić i gospodična Horvat Roza. Za privremenog kapelnika izabran je Vilim Müller.

»Zagrebačko kazališno dobrovoljačko društvo« dalo je god. 1847 do god. 1854 četrdeset pretstava i to: »Ernani«, »Čaša vode«, »Zrinji«, »Sin pustinje«, »Grizelda«, »Zapisnici vraga«, »Othelo«, »Hedviga«, »Angelo padovanski«, »Okrutnik«, »Irena«, »Bela IV«, »Ludorije«, »777«, »Stol je prostrt«, »Darmar«, »Ljubomorstvo«, »Milica«, »Rastrešeni«, »Razsipnik«, te mnogo drugih. U dobrotvorne svrhe prikazivano je 24 pretstava. Naročito su potpomagani stradajući hrvatski Primorci, Madžari i razna domaća društva i zavodi. Od svake pretstave unišlo je prihoda najmanje po 250 for.

ANDRIJA GERAŠIĆ

40 GODINA KULTURNOG DJELOVANJA,
K 60-tom ROĐENDANU.

Poznati naš glumac Andrija Gerašić, pravo je zagrebačko dijete. Rodio se 22. studenoga 1878 u gornjem gradu, bivše Pivarske ul. br. 5. Kao sin siromašnih roditelja rano je ostao bez oca. Baka i majka ga iškolaše, naravno samo niže škole. Kasnije dadoše ga u zanat, pa je izučio stolariju (diplomu još i danas čuva). No već u mladim godinama čeznuo je za lijepom pjesmom i knjigom, koju je gutao kod petrolejske lampe ili lojanice svijeće u sobici na tavanu. Zanesen za kazalište, već je rano bio stalni »štakor na šnir bodenu« ili galeriji staroga kazališta. Mučno i teško je bilo izdržati tom mladom pregaocu za umjetnost — ali on je izdržao. Godine 1897 u ožujku, prvi je put javno nastupio na Jour Fixu hrvatskog pjevačkog društva »Kola« i to sa vanrednom baladom od Augusta Šenoe: »Strmogled«. Tajnik »Kola« bio je tada prof. F. Ž. Müller, a pretsjednik Milan Krešić. Kasnije stupio je Gerašić u »dramatsku školu« a to je onda bilo putujuće društvo i eto ga u Stubici, Samoboru pa onda Delnicama, sve do Senja. I kao obično društvo je svršilo deficitom i razlazom. God. 1898 bude preporukom Evgenija Kumičića angažiran na Hrvatskom kazalištu, sa 20 forinti mjesečno, ali kako je u isto vrijeme poveo poznati veliki umjetnik, sada već pokojni Karlek Freudenreich putujuću družinu u Split, odluči se Gerašić za to društvo, jer je tu imao 30 forinti mjesečno, a i velike uloge. U Splitu se za 6 mjeseci društvo raspalo pa je Gerašić pošao u trupu Krsmanovića, s kojom je i proputovao gotovo cijelu Dalmaciju. Ali došao je do uvjerenja da to putovanje za njega znači propast, pa ga god. 1899 vidimo opet u Zagrebu, gdje je zauzimanjem velikoga Fijana bio ponovno angažiran, ali bez plaće, za kaznu što je pošao u Split. Gerašić je izdržao punih 16 mjeseci bez plaće više gladujući, ali sretan što je mogao služiti kazalištu. Kasnije ipak dobije prvu plaću i tako je išlo dalje. Kao glumac od dana do dana sve je više napredovao, dok ga nije zadesio prvi bolni udarac u obitelji: izgubio je svoju drugaricu života na Božić 1906. Kada je kasnije 1909 nastupio u kazalištu pod novom upravom »Novi red« Gerašić usudio se dignuti glas proti tomu »Novom redu«, jer je on bio ponizujući za umjetnike. Osnovao je »Kazališnu organizaciju«, u kojoj je bio duša, ali kako obično to biva u životu, u toj borbi svi ga ostaviše i Gerašić je stradao sam sa svojom obitelji. Borba koja je bilo dugotrajna Gerašića je materijalno pot-

puno uništila — ali moralno ne. Početkom rata Gerašić bude interniran 3 mjeseca, no kasnije pomogoše mu da opet dodje na površinu gg. Viktor Badalić i Dr. Stjepan Tropsch, koji je tada bio pretstojnik kod zemaljske vlade za bogoštovje i nastavu. Potonji ga službeno preporučio svim školama Hrvatske i Slavonije kao vanredna deklamatora i recitatora, i tako je Gerašić mogao opet djelovati. Preko sto hiljada djece i djaka slušalo je Gerašića i njegovo tumačenje lijepe pjesme. God. 1918 u ožujku zauzme svoje staro mjesto u kazalištu, za vrijeme uprave Guide pl. Hreljanovića, a javnost srdačno je pozdravila ponovni nastup A. Gerašića. Gerašić radio je mnogo i na humanom i socijalnom polju. God. 1927 kada je u Hercegovini bio glad, a dnevnik »Večer« sakupljala za gladujuće, Gerašić se stavio na čelo te akcije i pod lozinkom: »Djeca za gladne« kroz mjesec dana sakupio je za vagon kukuruza, koji je poslan u Dobro-polje. Kod osnivanja velike galerije spomen-poprsja u Hrvatskome kazalištu koje je tada vodilo »Društvo Zagrebčana» i »Hrvatska žena« aktivno sudjelovao je i A. Gerašić. Godine 1932 bude Gerašić umirovljen prije reda. Kasnije vidiv da mu nema opstanka u kazalištu povukao se definitivno sa pozornice 19. III. 1934. Započeo je tada kulturnim radom, pa zadnje 3 godine redovito drži predavanja na Radio-stanici. Rado slušan, Gerašić je iznio veliki ciklus prigodom 100-godišnjice ilirskoga ili Hrvatskoga Preporoda, a sada iznosi veliki ciklus predavanja »Iz hrvatske književnosti«. U tom ciklusu Gerašić ponovno osvježuje pionire naše lijepe knjige iz prošlosti i sadašnjosti. I time pobudjuje kod slušaoca interes za lijepu našu knjigu. I eto u tom lijepom radu navršio je Andrija Gerašić 40 godina javnoga rada i 60-ti rodjendan.

Ovoj njegovoj slavi i mi se pridružujemo želeći mu i dalje snage i vedrine da tako i dalje vrši predano kulturnu misiju na korist hrvatskoga naroda.

LISTAK

Društveni izlet priređen je 3 listopada i to u naše prekrasno Zagorje u Vinagoru. Već prošle godine 24 svibnja priredilo je naše društvo izlet u Vinagoru,[1] koji je lijepo uspio. Ugodno sjećanje na taj izlet i neprispodobiva romantičnost vinagorskog kraja, izazvalo je želju našeg članstva da se ponovno posjeti to glasovito proštenište čudotvornog kipa Majke Božje Vinagorske.

U nedelju 3 listopada u 7 sati u jutro krenuli smo u Vinagoru. Izletom je uspješno ravnao naš neumorni »reize-maršal« ing. Sova. Priključilo nam se i nekoliko privatnih

[1] Opis izleta u Vinagoru od 24 svibnja 1936 donijeli smo u »Zagrebu« br. 6 — 1936. Istom zgodom priopćili smo i povijest Vinagorske župne crkve. Uslijed toga nećemo tu povijest u sadanjem opisu ponavljati.

automobila. Pratila nas je magla, koja nam je zastrla prekrasne vidike po našoj hrvatskoj Švici — Zagorju. Usput zaustavili smo se kod nekadanjeg vlastelinskog dvora »Velika Horvatcka«. U blizini tog dvora teče potok Horvatcka, pa je vjerojatno da je dvor dobio po tom potoku svoje ime.

Ravnatelj državnog arhiva i vrijedni naš član g. Emil pl. Laszowski održao nam je u dvorištu dvorca kratko predavanje o njegovoj povjesti.

Iz predavanja saznali smo da se ime sela Velika Horvatcka spominje već god. 1399 kao pripadnost grada Vrbovca. Iz spomen ploče, koja je uzidana na dvorišnom zidu vidi se, da je god. 1611 grof Palfy de Erdöd nešto gradio. God. 1630 dvorac je vlasništvo vlastele Ratkaja, u čijim rukama je bio do 1793, kada je rod Ratkaja izumro. Nakon toga prešao je dvor Velika Horvatcka u ruke baruna Ivana Thuguta,[2] komorskog ministra austrijskog cara Franje II. Iza Thugutove smrti, koji je umro bez potomka, pređe ovo imanje u vlasništvo austrijskog erara.

Dvor Velika Horvatcka

Glavno pročelje, koje su nakon god. 1920 seljaci srušili.

Prema podacima, koje je našem uredništvu priopćio bivši vlasnik imanja Velika Horvatcka g. barun Franjo Ottenfels, služio je taj dvor nekad za samostan. Tada je bio visok dva kata. Uslijed velikog požara izgorio je drugi kat, pa je od tog vremena dvor ostao jednokatan.

[2] Thugut Ivan rođen je 1736. Umro 1818. Potjecao je od građanskih roditelja. Svršiv orijentalnu akademiju u Beču, posveti se tumačenju stranih jezika. Zatim pređe u diplomatsku službu, gdje se sposobnošću odlikovao. Naročito je imao uspjeha kod sklapanja mira sa Turcima. Carica Marija Terezija podijeli mu za zasluge barunsku čast. Na početku francuske revolucije zaputi se u Pariz da steče imetak u prometu sa papirima. To mu međutim nije uspjelo. Kao vješt diplomata nastojao je u Parizu vođu revolucije Mirabeaua dovesti u pregovore sa francuskom kraljicom Marijom Antoinettom. Kada se Austrija zaratila sa carem Napoleonom I, Thugut je često sudjelovao kod mirovnih pregovora. Služio je pod znamenitim austrijskim kancelarom Kaunittzom, kojeg u diplomatskoj službi i naslijedio.

Thugut je bio velik protivnik Prusa, a radio je mnogo da Austriju približi savezu sa Engleskom i Rusijom. U diplomatskoj službi bio je do 1801, kada se povukao u mir. Bio je neženja, pa je tako ostao bez potomstva.

God. 1840 kupio je Franjo Xaver bar. Ottenfels[3] od državnog erara imanje Veliku Horvatcku. Iza njegove smrti naslijedili su imanje njegovi sinovi Mavro i Žiga. Ovi su na imanju uredili uzornu konjsku ergelu lipicanerske pasmine. Nakon smrti Mavre i Žige bar. Ottenfelsa naslijedio je imanje Mavrin sin barun Franjo Ottenfels, koji je napustio konjsku ergelu, jer je iziskivala prevelikih troškova.

Od baruna Ottenfelsa prekupiše god. 1913 okolišni seljaci zemljište, dok su dvorac kupili trojica seljaka i to: Andrija Kračun, Josip Martinko i Blažun. Martinko kupio je još imanje Mala Horvatcka (ili Vrbina u selu Ravnice). Do godine 1921 bio je dvor Velika Horvatcka čitav. Tada su novi vlastnici počeli sa rušenjem. Suvlasnici Kračun i Blažun porušiše svoj dio dvora, gotovo tri četvrtine, a građu upotrijebiše za gradnju

[3] Obitelj baruna Ottenfels potječe iz Koruške, a u naše krajeve doselila je početkom 18 stoljeća.

Sigmund Otto Ottenfels bio je upravitelj austrijske pokrajine Koruške pa je god. 1653 dobio austrijsko plemstvo. Oženio se iz porodice Gschwind. Uslijed ove obiteljske veze služili su se Ottenfelsi sa pridjevkom »Gschwind«. Njegov sin Wolfang Jakob, koji je isto bio upravitelj Koruške, dobio je od austrijskog cara Josipa I god. 1710 barunat.

Prenos imena i grba Johanna Martina Gschwinda, maršala austrijske vojske i carskog tajnog savjetnika, bude po caru Karlu VI 1719 dozvoljeno njegovom nećaku Wolfangu Francu barunu Ottenfelsu, a sinu Wolfa Jakoba bar. Ottenfelsa.

Franjo Xaver Ottenfels bio je austrijski poslanik u Carigradu, a oženio se sa Josefinom barunicom Schlaum-Linden. Njena majka bila je rođena grofica Keglević de Bužim, vlasnica dvora Bežanec kraj Pregrade te starog Krapinskog dvora Čeh, Leh i Meh. Franji Xaveru Ottenfelsu potvrđeno je plemstvo po Ugarskom saboru 1827. Franjo Xaver ban Ottenfels umro je 17. ožujka 1851. u Beču. Pokopan je u Pregradi. Ostavio je dva sina Mavru i Žigu.

Mavro Franjo barun Ottenfels rođen je u Beču. God. 1849 imenovan je carskim komornikom. 1859 oženi se u Švicarskoj sa Cecilijom contesom Afri. God. 1862 odlikovan je viteškim krstom Leopoldova reda. God. 1877 postaje c. i kr. tajni savjetnik. God. 1877 dobije red željezne krune I razreda. Već od mladosti volio je gospodarstvo, pa se je vlastitim radom dovinuo do uzornog gospodara, naročito vinogradara. Umro je 9 ožujka 1907 u Cannesu u južnoj Francuskoj. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici na Pregradskom župnjom groblju. Ostavio je kćer Nataliju i sina Franju.

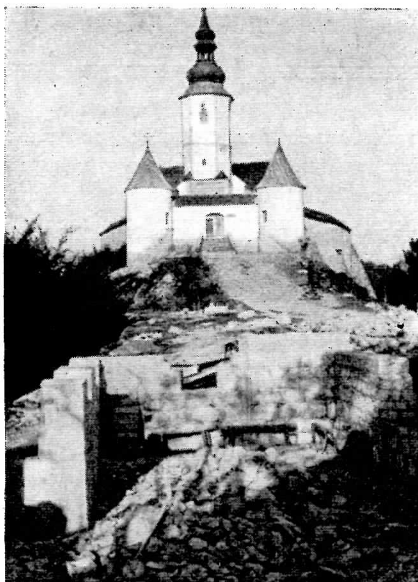
Žiga barun Ottenfels rođen je 1825. God. 1857 imenovan je carskim komornikom, a od 1892 pravi je carski tajni savjetnik. Poslije svršenih nauka, posveti se gospodarstvu, naročito konjogojstvu, gdje je imao velikih uspjeha. Bio je virilni član hrvatskog Sabora. Pristajao je uz Narodnu stranku. Umro je 12 svibnja 1898 u Štajerskom Grazu, a sahranjen je u obiteljskoj grobnici na pregradskom župnom groblju.

Današnji vlasnik imanja Bežanec, a bivši zadnji vlasnik imanja Velika Horvatcka, naslijedio je ta imanja od svog strica baruna Žige Ottenfelsa (1825) carskog tajnog savjetnika i civilnog člana hrvatskog sabora.

Franjo barun Ottenfels rođen je 1878, bio je virilni član hrvatskog sabora. Poklonio je još prije rata historijski grad Čeh, Leh i Meh Krapinskoj općini. On je oženjen sa groficom Magdalenom Diesbach-Belleroche, te sada stalno boravi na imanju Bežanec kraj Pregrade.

svojih seoskih zgrada. Suvlasnik Martinko proda svoj dio dvora općini Desinić. Ovaj dio stoji na jugu, pa ga sa dvorišne strane rese lijepe arkade. Sada se u tom ostatku dvora nalazi desinička pučka škola.

Još je poznata jedna žalosna činjenica. U dvoru Vel. Horvatcke ostalo je iz starih vremena sva sila starih spisa i knjiga tičućih se tog dvora. Sve su te knjige i spise novi gospodari seljaci spasilili, dakako u svome neznanju, pa su na taj način uništeni mnogi vrijedni dokumenti naše hrvatske-zagorske povijesti.

Vinagorska župna crkva. Pred crkvom početak gradnje sirotišta.

Nakon što pregledasmo dvor Velika Horvatcka nastavismo put. Stigosmo pod Vinagorski brijeg gdje nas je dočekao naš dobri znanac vinagorski župnik g. Ivan Vukina. Bilo je tu mnogo naroda iz njegove župe, a nije manjkala ni dobra vinagorska limena glazba. Župnik Vukina srdačno nas je pozdravio. U ime članstva zahvalio se društveni pretsjednik dr. Cuculić. Uz svirku hrvatskih davorija krenusmo pješke uz brdo do same crkve. Putem nas je pratila pucnjava mužara, dojava da Zagrepčani dolaze. Vrijedno je naročito istaknuti lijep čin tamošnjeg naroda, koji surađuje u jednom hvalevrijednom socijalnom podhvatu. Požrtvovnim nastojanjem g. župnika Vukine gradi se kraj crkve sirotište za djecu.

U svrhu ove izgradnje poklonio je naš društveni član g. Alfred Müller 10.000 komada opeke. Ta se opeka dovozi kolima do ispod crkvenog brijega, a odatle ju seljaci, njihove žene i djeca kada polaze na misu, komad po komad nose na gradilište, koje se nalazi na visokom brijegu, kraj župne crkve. Tim sitnim radom prištede trošak dovoza. Iz ove suradnje, dobrog i poštenog našeg naroda, vidljivo je da je narod dobro shvatio nastojanje svog župnika, te ga u tom radu potpomaže. Izgradnjom sirotišta postizava se najljepši cilj kršćanske nauke — ljubav prema bližnjemu. Ovakova narodna suradnja u opće svrhe lijep je primjer, koji nam pokazuje kako bi se u našem hrvatskom seljačkom narodu, dali postići veliki uspjesi, kada bi se u njem njetio smisao dobrovoljnog rada, za opću korist. Blagostanje i napredak svakog naroda leži u dobro organi-

zovanom radu. Svi govori, suvišne parade te isprazna obećanja nikada ne će postići one uspjehe, koje postizava ma i najsitniji ali stvaran rad.

Nakon što je čitava povorka stigla u crkvu, otslužio je župnik sv. misu, a nakon mise sakupismo se u župnikovoj »palači«, (velika soba za blagovaonu), gdje smo sjeli k objedu. Domaćina župnik g. Vukina ponovno nazdravi Zagrepčanima. Potpredsjednik g.Ulčnik mu se zahvalio te naročito istaknuo da nedeljna misa najbolje kaže kako vinagorski narod voli svog župnika, jer je crkva dupkom puna nabožnog svijeta. Kakav je pastir takovo mu je stado.

Zamjenik društvenog tajnika g. Jurković nazdravio je uspjeli socijalan rad vinagorskog župnika. Pretsjednik dr. Cuculić nazdravio je Hrvatskoj Domovini, koja se sa vrhunca Vinagore vidi u svojoj potpunoj krasoti, najčišćeg hrvatskog kraja, — Zagorja. Rođen Desiničanec naš nezaboravni Zagorac Gjuro Prejac najljepše nam Zagorca prikaza u svojoj pjesmi »Vu plavem trnaci«. Oduševljenje nad tim krasnim Zagorjem izražavalo je naše članstvo pjevajući: »Vu plavem trnaci« i »Peharček moj«. Mala pak Adela Frković dječjim zanosom deklamirala je Šenoinu pjesmu »Zagrebu«. Još su zaredali rodoljubni govori ostalih članova.

Grad Veliki Tabor

Zadnja zgrada na lijevo spadala je gradu kao gospodarska zgrada. Danas je vlsništvo jednog seljaka.

Približilo se vrijeme da ostavimo piramidnu visinu Vinagore. Praćeni glazbom i narodom zaputismo se k stajalištu autobusa, da krenemo u pratnji župnika Vukine na historičku gradinu Vel. Tabor, kojeg su izletnici kod te zgode htjeli vidjeti. Na tom putu zaustavismo se na jednom križanju kod preko 200 godina starog baroknog kipa Blažene Djevice Marije. Taj kip stoji na šest metara visokom kamenom stupu. Šteta, da je kip oličen bojom, što mu oduzimlje originalnost kiparske izradbe, koja je inače prvorazredna.

Kada smo stigli na podnožje brijega, na kojem se ponosno koči još dobro uščuvan Tabor grad, valjalo se pješice uspeti do pred njegova vrata.

Naš tumač g. direktor Emilije Laszowski odmah nas je poveo u gradsko dvorište,

tumačeći nam povijest tog sredovječnog grada. Kako je sunce zalazilo, a približavao se mrak, morali smo dosta brzo razgledati i ostale gradske prostorije.

Povjesno tumačenje g. Laszowskog o Tabor gradu veoma je zanimivo, pa ćemo s njime upoznati i one naše čitače, kojima ta povijest nije poznata.

Predjel, gdje se nekada prostirahu ogromni posjedi Vel. Tabora, sačinjavao je posebnu župu vrbovečku, koja je to ime nosila po posebnom župnom gradu Vrbovcu. Ove posjede držali su u 13 i 14 stoljeću u vlasti moćni Güssingovci, koji su bili vlasnici gotovo cijelog Zagorja sve do Štajerske međe.

Poznati rod grofova Celjskih, stekao si je pod konac 14 stoljeća velikih zasluga za ugarsko hrvatski prijestol. Herman Celjski vjerno je služio kralju Ljudevitu velikom i kraljici Jelisavi. Njegov sin Herman imao je zasluga kod kralja Sigismunda s kojim je ratovao protiv Turaka, pa mu je Sigismund darovao 1397 Vinicu i Vrbovec, dakle posjed na kojem stoji grad Vel. Tabor.

God. 1435 potvrdi kralj Sigismund Hermanu Celjskom novom darovnicom zagorske gradove a među ovima i Vrbovec. Iste godine umre Herman, a njegov sin Fridrik dobije od Sigismunda novu darovnicu, kojom je po zagrebačkom Kaptolu Fridrik Celjski uveden u posjed Vrbovca i ostalih zagorskih gradova.[4]

Kako je grad Vrbovec već pod konac 14 stoljeća bio razoren, to se Herman Celjski pobrine da na tom velikom zagorskom posjedu podigne jaki grad. Prema tome može se uzeti da je Vel. Tabor izgrađen za gospodstva knezova Celjskih, a nije isključeno, da je zasnovan i nakon njihova izumrća (1456).

Kod knezova Celjskih služio je kao kapetan Ivan Vitovac, po narodnosti Čeh. Nakon izumrća Celjskih zaokupi Vitovac velik dio Celjskih zagorskih imanja. Postoji mogućnost, da je i Vitovac, koji je u to postao hrvatskim banom sagradio grad i nazvao ga »Taborom«. Ime Veliki Tabor spominje se tek pod konac 15 stoljeća. Profesor Szabo drži, da se je Tabor nekoć zvao »Vingrad«. Ovaj naziv još se i danas spominje u narodu, oko Velikog Tabora. Ipak se ime »Vingrad« nigdje u starim ispravama ne spominje.

Kasnije postade Vel. Tabor kraljevskim gradom. Kralj Matijaš da bi svom naravnom sinu Ivanu Korvinu osigurao prijestol u Hrvatskoj, izručio mu je mnoga zagorska imanja, a među tima i Tabor. Ivan Korvin nije se zadobio krune, ali mu je posjed zagorskih imanja potvrdio novo izabrani kralj Vladislav II.

Upravu Korvinovih imanja rukovodio je Jakov Zekelj, koji dapače neka imanja zadržao u zalogu. U to dolazi do spora za ugarsko hrvatsko prijestolje između austrijskog cara Maksimilijana i kralja Vladislava II. Maksimilijanova vojska zaposjedne neke hrvatske gradove. Kasnije je Maksimilijan sklopio mir sa Zekeljom. Kako je Ivan Korvin dugovao Zekelju do 16.000 for., založio mu je mnoge gradove, a među njima i Vel. Tabor. God. 1498 boravio je herceg Ivan Korvin u Taboru.

[4] Ime Fridrika Celjskog poznato nam je iz historijskog romana »Veronika Desinička« od J. E. Tomića. U tom romanu prikazana je ljubav velikaša Fridrika i Veronike Desiničke. Grof Herman Celjski, otac Fridrikov protivio se je toj ljubavi zato, jer je Veronika bila prosta roda. Konac ove ljubavi bio je taj, da je kruti otac Herman dao Veroniku u vodi ugušiti.

Narod u desiničkom kraju još i danas goji uspomenu na Veroniku Desiničku. Narodna priča veli, da Veronika još i sada živi negdje oko grada Vel. Tabora, ali kao zmija, te čeka da ju netko uhvati za glavu i poljubi. Tko bi to učinio oslobodio bi Veroniku zmijske spodobe i ona bi opet postala djevojkom.

S Ivanom Korvinom došla je u Hrvatsku stara plemićka porodica Ratkaja (de Rathka). Ova porodica potječe iz Rathe u Gömerskoj županiji u Ugarskoj. Ova županija napučena je Slovacima, pa se može ustvrditi, da su Ratkaji bili slavenskog porijetla. Pavao Ratkaj bio je kapetan Ivana Korvina. Sudjelovao je u obrani Hrvatske. Za zasluge i dugove darova Ivan Korvin 1502 g. Pavlu Ratkaju i njegovoj braći neke gradove, a sa ovima i grad Tabor.

Upravitelj Vel. Tabora Nikola Kotvić (Kotuvyc) izručio je po nalogu Ivana Korvina 11 ožujka 1502 grad Tabor sa svim oružjem i topovima Pavlu Ratkaju.[5]

Ovo darovanje potvrdio je kralj Vladislav II 1503, a Kaptol je zagrebački u ime kraljevo uveo Pavla Ratkaja u posjed Vel. Tabora. (Originalna darovnica nalazi se u našem državnom arhivu.)

Od tog vremen pa do svog izumrća god. 1793 bili su Ratkaji gospodari Vel. Tabora. U posjedu Vel. Tabora bili su Ratkaji smetani od Gjure markgrofa Brandenburškoga, koji je oženio Beatricu udovu iza Ivana Korvina. Taj si je od kralja isposlovao darovnicu za neka Korvinova imanja, a među njima i za Veliki Tabor. Sa tim brandenburškim markgrofom imali su Ratkaji dosta borbe.

Nakon izumrća obitelji Ratkaj preuzela je Vel. Tabor kraljevska Komora. Kralj Franjo II daruje ga već spomenutom ministru Thugutu. Po smrti ovog opet pređe u ruke kraljevske komore, a onda države. Braća Grünwaldi kupili su imanje Vel. Tabor od financijalnog erara. Danas je vlasnikom grada sa nešto malo zemlje slikar Oton Iveković.

Grad Vel. Tabor još je dobro sačuvan, te je sposoban za stanovanje. U dvorištu nalazi se 80 metara dubok zdenac sa dobrom pitkom vodom. Nedaleko grada stoji stara gospodarska zgrada. Koliko smo upućeni postoji namjera, da bi taj grad kupila Savska banovina, da ga tako spasi od porušenja. Kako današnji vlasnici ne mogu grad uzdržavati, predstoji bojazan, da će ga zadesiti ista sudbina, kao što je 1874 g. zadesila historijski Cetin grad, kojeg je hrvatski historik Ivan pl. Kukuljević kupio od vojnog erara. Nemogavši Kukuljević naći materijalnih pomoći od tadanje javnosti, da bi uzdržao grad, bio je prisiljen Cetingrad prepustiti okolišnim seljacima, koji ga porušiše. Drvo i željezo su prodali, a zidine su prepuštene zubu vremena, da ih posvema uništi.

Velika bi šteta bila da Vel. Tabor uslijed nehajnosti i nerazumijevanja zadesi sudbina Cetingrada. Zato »Društvo Zagrepčana« sa veseljem pozdravlja namjeru gosp. bana dra Viktora Ružića, da Savska banovina Vel. Tabor kupi i uredi, te da u njem smjesti bilo kakovo sklonište ili školu narodnih rukotvorina, koja bi baš narodu onog siromašnog kraja bila potrebna.

Možda bi još bolja ideja bila, da u uređenom Vel. Taboru otvori banovinski zdravstveni sanatorij. Grad leži dosta visoko na brijegu, a izložen je suncu. Sa malim troškom mogao bi se spojiti sa glavnom cestom, koja iz Desinića vodi prema Sloveniji. »Društvo Zagrepčana« rado će poduprijeti svako nastojanje, da se Vel. Tabor spasi od porušenja. Taj grad ne samo, da je naša povjesna uspomena, već je lijepa usčuvana stara građevina, kakovih na žalost još malo imademo.

[5] U Vel. Taboru rodio se je 1612 Juraj Barun Ratkaj. On je bio znameniti hrvatski historičar. Glavno njegovo djelo: Memoriae regum et banorum Dalmatie, Croatie et Sclavoniae« štampano je u Beču 1652. Umro je u Zagrebu 2 rujna 1666. (Dr. R. Horvat: »Spomendani«.)

Saznali smo, da je stari grad Mokrice zamjenom prešao u ruke zagrebačke nadbiskupije, da se u njem uredi ljetovalište za klerike.

Sa malo požrtvovnosti i nešto rada mogao bi se Vel. Tabor spasiti kasnijim pokoljenjima. Opće korisnom uporabom grada, oživio bi onaj krasan ali siromašan Desinički kraj. Pomozimo i na takav način našem poštenom Zagorcu.

Zagrebački obrtnici 1782. Već u najdavnija vremena bilo je u Zagrebu raznih obrtnika, kako to doznajemo iz starih isprava, koje nam ih spominju. Koliko je ali ovih bilo, toga pisma ne spominju sve do druge polovine XVIII. vijeka. Tek god. 1782. sastavljen je popis obrtnika i rukotvoraca u Zagrebu, nu i taj nije nam zabilježio njihova imena, već nam ih samo u brojevima prikazuje.

Uz meštra, bili su i pomoćnici i sluge. Iz toga popisa vidimo, da je tad bilo u Zagrebu 236 majstora s 250 pomoćnika i 212 sluga. Evo ih (u zaporci brojke su prvo pomoćnici, drugo sluge): Iglari 2 (1+1); ustrojača koža 2 (2+2); stolara 5 (8+3); pojasara 2 (1+2); zlatara 1 (1+1); pivara 1 (3+0); dimnjičara 1 (2+1); vlasuljara 3 (0+1); kavanar 1 (0+1); kožara 4 (2+3); licitar 1 (1+2); felčera 7 (4+9); rukavičara 2 (1+1); čokoladar 1 (0+1); knjigoveža 2 (2+2); čizmara 14 (8+11); kotlar 1 (2+1); slastičar 1 (0+1); sedlara 3 (2+2); podkovara 5 (9+7); bravara 4 (6+5); tesara 2 (18+10); pećara 3 (5+3); urara 2 (2+1); pokrivaća ciglom 1 (1+2); limar 1 (1+1); mesara 3 (11+2); klesar 1 (1+0); izradjivač preta (žage) 1 (0+1); remenara 16 (16+14); mlinara 10 (8+4); zidara 1 (20+10); pojasara 13 (9+9); gumbar 1 (0+1); češljar 1 (1+1); krznara 20 (7+10); ljekarnik 1 (4+0); slikara 2 (2+3); njemačkih klobučara 9 (9+5); pekara 4 (5+4); kolara 3 (4+2); brusač 1 (1+1); magjarskih krojača 14 (10+15), njemačkih 7 (12+9); kundačara (puškara) 2 (2+1); sapunara 2 (0+2); ljevača cina 1 (0+1); njemačkih postolara 6 (8+5); hrvatskih 13 (18+24); tkalaca platna 6 (6+6); bojadisara 2 (2+0); tiskara 2 (4+3); bačvara 1 (1+0); staklar 3 (3+1); batinar 1 (4+1); štokaturar 1 (4+1); vapnar 1 (0+1).

Trgovaca, oštarijaša ili krčmara i ubirača daća bilo je 19 sa 7 pomoćnika i to krčmara 4, ubirača daća 8 i 3 pomagaća i 7 trgovaca s 4 pomoćnika.

Napokon bilo je službenih osoba i slugu 69, učitelja slobodnih umjetnosti (profesori, učitelji) 26; sluga 260, školske djece 68, radnika 44 i 59 radnica, ubogara u krenodokiju 6, ubogarka 14; štipendista u konviktu sv. Josipa i sv. Bazilija 67; prosjaka i prosjakinja 22, djaka, koji su polazili akademiju 149; nedoraslih 35, redovnika 28, svećenika 35.

Po ovim brojkama imao je Zagreb, pribrojivši i ostale muškarce i žene 2.689 duša. Te godine umrlo je 138 osoba, vjenčalo se 33, pridošle su 33 osobe, a odselilo ih se 6. U svemu je bilo u Zagrebu tad 370 brakova.

Ovaj službeni iskaz sastaviše 19. ožujka 1782. gradski senatori Franjo Macan i Karlo Fröschl. Ispravnost popisa potvrdjuje na 22. ožujka 1782. Antun Novosel, gradski notar.

E. L.

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad senator, Solovjevljeva ul. 16. — Uredništvo i uprava Ilica 28/II. kat. Tel. 47-80. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47

Kupujte kod naših oglašivača!

Kupujte samo kod naših oglašivača!